

Marci Pauli Antonini, philosophi tribocci, Confutatio dubiorum, quae contra Schediasma Halense de concubinato [by C. Thomasius] mota sunt.

Contributors

Schmauss, Johann Jacob, 1690-1757.
Thomasius, Christian, 1655-1728.

Publication/Creation

Argentorati, 1714.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/nw4sunmk>

License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

747.

6

MARCI PAULI ANTONINI,
PHILOSOPHI TRIBOCCI,
CONFUTATIO DUBIORUM,
quæ contra Schediasma Halense
DE
CONCUBINATU
MOTA SUNT.

Argentorati, A. O. R. M. DCC. XIV.

CONCURRANTU
MOTA SEPT
CONSTITUTIO DUBIORUM
MARCI PAULI ANTONII
PHILOSOPHI TRIBOCI

Argentorati, A.O.R.M.DCC.XIV.

§. I.

QUamprimum, Religione tyrannicum Papatus Imperium *Fructus in-*
subire coacta, exortum est illud execrabile monstrum *fallibilitatis*
libilitatis; adeo sors omnium mortalium, quæ felicissima at- *Papalis*
que suavissima religione vera esse poterat, misera evasit, ut
ne quidem vera sentiendi libertas, qua nihil nunquam innocentius esse
potest, integra relicta fuerit. Cetera quidem omnia tyrannis odia, cæ-
des, avaritia, crudelitas, & quævis facinora vel sacro religionis nomine
recta, vel ut res exigui momenti neglecta fuerunt. Sola conscientiæ vel
opinionis diversitas, ut omnium criminum maximum capitale erat, nul-
lisque non cruciatibus, rogo denique ipso vindicabatur. Atque uti
hæc vel mediis tenebrarum temporibus, vel inter eos, qui Papale jugum
exosculantur, obtinuerunt; Ita optandum esset, ut Reformatione Ev-
angelica subsecuta suis quoque splendor religioni restitutus, omnisque
tyrannis Papalis, quæ in opiniones atque conscientias a Clero exerce-
batur, simul excussa fuisset. Verum, bone DEUS! vix ipsi libertatem
conscientiarum adeo exoptatam naëti sunt Ecclesiæ Reformatæ Docto-
res, cum illam protinus iterum eripere miseris Laicis conarentur. Il-
lud fateor, ea fuisse astutiâ, infallibilitatem ut ore calamoque tanquam
dogma pestilentissimum rejecerint. Ast vero, quid Pseudorthodoxis-
mus, quo tot calamitates excitari quotidie cernimus, ab illo monstro dif-
ferat, cuius sapienti facile patet. Videmus enim omnia potius crimi-
na Cleri nostri merere conniventiam, quam vel minimam, opinionem
etiam in se verissimam, & minimum neque religioni sanæ, neque moribus
civilibus quoquo modo adversam, sed quæ saltem a receptis doctrina-
rum Scholastico-Theologicarum formulis discrepat; atque hanc vel
odioso hæreseos caractere signari, vel scandalum appellari, omnesque
fraudes committi ad illam igne ferroque, si quidem tantum valerent,
prosequendam. Nec vero quidquam prodest ad vim & injurias miti-
gandas ulla circumscriptio vel innocentia. Ita enim suspicax est ille
Pseudorthodoxissimus, ut nec mille cautiones, quibus mores introducti,
receptæque leges tam civiles quam Ecclesiasticæ ab omni immuta-
tio-

*Et pseudor-
thodoxismi
nostri.*

tione, imo etiam ab omni censura tuentur, sufficient; nec ulla amicitia consideratio, non denique publica honestas vel decorum hunc intempestivum, zelum dicam an furorem? reprimere valeat.

Exemplo recentissimo
ostensi.

J. I. p. 2.
seq.

Si quis putet, justo iniquius hæc in Clerum nostrum dici, consideret quælo clamores atq; turbas adversus *Schediasma Halense de Concubinato motas*. Illustris Autor, cui universa Germania de restituta saniori Philosophia atq; Jurisprudentiâ immortales debet gratias, cum in publica illa dissertatione præcipuarum Gentium, Ebræorum ante & post Legem Mosaicam, Græcorum, Romanorum, Christianorumq; tam Orientalium quam Occidentaliū mores in concubinato percurreret, non solum primo statim ingressu declaravit: * *Non esse sibi animum defendere licentiâ concubinatus, nec impugnare Leges hodie receptas, concubinatum sub pæna prohibentes; saltem id ostensurum, concubinatum nec ad fornicationis, nec ad stupri, nec ad adulterii genera olim, tam apud Hebræos, quam apud Romanos, etiam in primis seculis Christ. Relig. pertinuisse, sed inter concubinatum & matrimonium aliquam quidem, verum exiguam, differentiam fuisse. Quod vero hodie pro stupri, aut fornicationis, aut adulterii specie habeatur, ejus originem deberi Juri Canonico, & ex parte hypothese Juri Pontificii a Protestantibus jure optimo maximo negatæ, quod matrimonium sit sacramentum; Verum etiam, ne hæc*

** p. 4. lit. d. assertio minus seria videretur, paulo post addidit: ** *Non ideo, quod Origo Concubinatus prohibiti vitiosa sit, prohibitionem ipsam vitiosam esse. Necessitatem benedictionis sacerdotalis in matrimonio legitimo haud dubie originem debere hypothese Pontificiæ de Sacramento matrimonii, propterea tamen non solum recte Principes Protestantes necessitatem hujus benedictionis retinere, sed & imprudenter acturum, qui Principi Protestanti persuadere vellet, ut necessitatem illam Lege publica abrogaret, etsi quibusdam in locis Evangelicæ Religionis illa cetero modo sit abrogata. Quid, quod & sub finem dissertationis ipsemet solidissimis rationibus concubinatus tolerantiam vel introductionem hodiernam impugnavit, atque ostendit: p. 65, seq. lit. e. (1) Non omnia apud omnes esse honesta vel turpia, & quemlibet bonum Civem debere sequi mores sui populi; hinc quamvis apud Hebræos & Romanos Concubinatus fuerit licitus & honestus, cessantibus tamen apud nos rationibus status Hebraici & Romani, posse eum apud nos etiam esse inhonestum & turpem. (2) Concubinatum ad matrimonium relatum, etsi non sit scortatio, tamen esse statum imperfectiorem matrimonio,*

nio, secundum mores omnium gentium, nec apud ullas gentes dubium esse, quin sæpe vaga libidinis studium sub concubinato pallietur. (3.) Nullam ostendi posse vel verosimilem rationem, cur in Rep. Christiana iterum post abrogationem debeat introduci concubinatus; Non favorem juvenum cito nimis de conjunctione cum sexu feminino cogitantium, qui v. g. in scholis vel Academiis nupturiant, antequam ad personam patris-familias decore sustinendam sint apti; Non favorem adulterorum aut viduorum, eo prætextu utentium, se esse impares ad sustinenda onera matrimonii pro dignitate justæ uxoris, aut se nolle liberis prioris matrimonii novercam superinducere. Nam his apud nos hodie consultum esse per matrimonium ad morganaticam, quod a Concubinato Romanorum saltem in eo differt, quod hic accedat benedictio sacerdotalis, & libertas dimittendi talem uxorem sit adempta; vel etiam si viri non sint in dignitate illustri constituti, adeoque horum intuitu non sit receptum matrimonium ad morganaticam; his tamen non difficile fore invenire uxores, quæ non desiderent sustentationem eorum patrimonium excedentem. (4.) Plerumque ab iis, qui libertatem repudiandi concubinam pro lubitu tanquam favorem insignem æstimant, concubinatum pro pallianda vaga libidine appeti, eosque adeo parum dignos esse, ut iis leges succurrant.

His tot ac tam seriis de vero scopo atque usu dissertationis admonitionibus, quis non credidisset, omnem calumniandi occasionem omnino præcisum iri. At enim vero non sufficiebat, concubinatus prohibitionem hodiernam defendisse. Adeo namque invidiosus est Pseudorthodoxismus, ut ne quidem diversos aliarum gentium vel seculorum mores æquo possit ferre animo, id scilicet postulans, omnes ut Patriarchæ & Israelitæ decretorio judicio condemnentur, neque usquam vel unquam quid legi possit ab infallibilitate sua alienum. Igitur vix comparuit hæc Illustris Dn. Thomasi dissertatio, cum velut in re omnem religionem subvertente non solum indecora publice susciperetur in ipsa Academia contra illam disputatio, verum & omnia per totam regionem fierent ad molestias illi creandas. Atque hoc velut classico excitatos certatim bellum indixisse videmus alios. Quod si vero credant isti homines, in arenam cum ipsis descensuram Illustris Dn. Autorem, vereor, ne quam maxime fallantur. Nec enim ejus generis est contentio, a qua salus Religionis vel Reipublicæ pendeat, cum ipsemet Dn. Autor ultro fateatur, concubinatum hodie jure optimo maximo prohiberi. Solum ergo lis omnis in eo vertitur, an Patriarchæ & tot sancti sapi-

*Rationes præ-
sentis scripti.*

entesque viri in Republica Mosaica, apud Romanos & Christianos ob id reprehendendi, quod in Concubinato vixerint, & an Christus & Apostoli de Concubinato unquam aliquid disposuerint? Hæc negat Dn. Thomafius, Pseudorthodoxi ajunt. Quicumque demum victor evadat, id nemini potest esse præjudicio, cum utraque pars, ut jam dictum est, in hoc conveniat, concubinatum hodie justis ex causis illicitum esse. Atque adeo cum de opinionibus saltem pugnetur, Illustris Dn. Autor facile suo sensu abundare quem vis patietur, nec, ut ego quidem credo, ab illo expectanda erit ulla responsio. Quanquam vero nec dissertatio Ejus de Concubinato ulla apud homines affectibus & præjudiciis vacuos defensione egeat; ne tamen forte adversarii glorientur, vim argumentorum suorum silentium ei imposuisse, commotus sum in gratiam Præceptoris olim mei, æternum devotissime colendi, proprio certe instinctu & illustri Dn. Thomasio plane incio ad ejus defensionem suscipiendam. Et quanquam in me satis agnoscam imbecillitatem virium, quæ cum eruditione Dn. Adversariorum nunquam sane comparari queunt; eas tamen contra tam levia atque vana ratiocinia, quibus illi hac in re usi sunt, sat roboris habituras confido.

§. II.

*Premittuntur
quædam
supposita.*

Antequam vero singillatim ad uniuscujusque respondeam dissentientis argumenta, præmittenda omnino videntur sequentia posculta:

1. Cuilibet homini a DEO O. M. appetitus atque inclinatio naturalis ad conjunctionem cum individuo diversi sexus, itemque ad procreationem sobolis inditus est; qui appetitus, utpote a DEO ortum trahens, laudabilis est neque *IN SE* ullo modo pro malo habendus.
2. Cum vero omnia media necessaria ad hunc finem consequendum pariter licita judicari debeant; relinquiter commixtio carnalis sive concubitus cum individuo diversi sexus *IN SE SPECTATUS* etiam laudabilis sit, nec mali quidquam contineat.
3. Benedictio Sacerdotalis in sensu absoluto non est necessarium requisitum ad conjunctionem maris & foeminæ.
4. Consequens est, ut nec concubitus *IN SE CONSIDERATUS* per hanc demum copulam sacerdotalem legitimus fiat; nec concubinatus eam ob causam reprehendendus sit, quod in eo sacerdos deficiat; vel pro libidinoso habendus, ob solum concubitum viri & concubinæ.

§. III.

§. III.

Deinde ante omnia Termini, hac disputatione occurrentes, *Et definitiones.* perspicue sunt explicandi, ut ne logomachia vel confusio suboriatur. Deprehenduntur autem hæ fere species commixtionis carnalis inter homines, hoc loco commemorandæ:

1. *Fornicatio* s. *Scortatio*; quæ est concubitus vagus solæ libidinis gratia cum *meretrice* h. e. foemina, quæ corpore quæstum facit.

2. *Stuprum* est concubitus cum foemina honesta, libidinis impulsu solo peractus.

3. *Matrimonium* specialiter sumtum, quatenus concubinatus contradistinguitur, est individua societas viri & uxoris procreandæ sobolis causa & ad evitandam libidinem inita, solennibus in Rep. ceremoniis, v. g. benedictione sacerdotali, roborata, effectibusque civilibus, quæ in participatione dignitatis mariti, jure dotium, & successione liberorum consistunt, donata.

4. *Concubinatus* s. matrimonium secundarium & inæquale est societas siue conjunctio quædam domestica arctior, eaque sine præviis solennibus ritibus inita, maris cum foemina, alium maritum non habente, absque affectione maritali, hoc est, absque communicatione dignitatis, qua maritus pollet, ad evitandam scortationis & libidinis inordinatæ, non exclusatamen omni intentione procreandæ sobolis, pro lubitu & absque præviis solennitatibus solubilis, effectibus vero civilibus destituta.

§. IV.

Status Controversiæ in genere formare nequit, cum adversarii *Summa Dis-* inter se ipsi non conveniant, sed alter id neget, quod alter approbat. *sertationis* Ut tamen series omnis contentionis dilucidius pateat, nec vel quicquam dissimuletur, vel etiam cuiquam aliquid præter mentem affingatur, primo summam totius Dissertationis Illustris Dn. Thomasi, postea *Thomasiæ de Concupi-* *nati.* cujuslibet adversarii argumenta brevibus thesibus includam.

I. Nullibi quidem in hac dissertatione expressis verbis dixerat Dn. Thomasius, concubinatum, prout illum supra descripsimus, naturali jure licitum esse. Quoniam tamen implicite id quibusdam locis continetur, & idem Vir Celeberrimus in Instit. Jurisp. Nat. clarius asseruerit; defendemus contra Adversarios: *Concubinatum Jure Naturæ neque quoad principia justæ, neque honestæ, neque decori, contrarium esse.*

II. *Ante Legem Mosaicam* (sunt verba schediasmatis Halensis) *Concubinatus erat conjunctio facile dissolubilis, maris, etiam uxorem jam habentis, & fœminæ, alium tamen maritum non habentis, absque affectione maritali, liberorum procreandorum causa.*

Inter matrimonium igitur & concubinatum illo tempore exigua fuit differentia, & nulla fere alia, quam ut justæ uxores participarent de dignitate mariti, concubinæ vero essent ancillæ vel ex genere obscuro natæ.

Nunquam vero tum temporis vel pro scortatione vel pro stupro vel pro adulterio habeatur.

III. *Lege Mosaica Concubinatus non fuit prohibitus.*

Pro Concubinis usurpatæ sunt vel fœminæ Israëliticæ, quæ uxores duci poterant, vel ancillæ & peregrinæ s. extraneæ, quæ, Israëliticam religionem non profitebantur, etiamsi essent profelytæ domicilii.

Concubinatus cum ancilla & extraneu etsi non fuerit laudabilis, ob metum idololatriæ, fuit tamen impunis.

Utriusque generis concubinæ nec pro stupratis, nec pro meretricibus, nec pro adulteris habitæ.

Concubinatus a matrimonio justo secretus fuit (1.) quod concubinæ non in pari dignitate fuerint constitutæ, ut uxores; (2.) quod concubinatus contraheretur sine pactis dotalibus & præcedentibus sponsalibus, aliisque justarum nuptiarum solennitatibus; neque etiam (3.) libertas dimittendi concubinas, viris indulta, per Legem Mosaicam restricta, aut ad solennitatem dandi libelli repudii adstricta.

IV. *Neque a Christo vel Apostolis prohibitus fuit Concubinatus.*

V. *Jure Romano ante introductum Christianismum, Concubinatus erat licitus & honestus, imo honestior quam apud Hebræos, quia turpe apud Romanos habebatur uxori concubinam superinducere.*

Inibatur concubinatus cum provincialibus libertis & ancillis; non erat cum ingenuis nisi obscuro loco natis & inhonestis, vel si quis expressa testatione manifestum fecerit, quod eas concubinarum loco habere velit.

Concubina vero nec pro adultera habebatur, nec pro stuprata, nec pro meretrice, sed pro ea, quæ uxoris loco interim esset & dignitate saltem ab uxore differret, atq; pro libitu sine ulla solennitate dimitti posset.

VI. Etiam sub Imperatoribus Christianis usque ad Leonem VI. concubinatus unius cum una nec pro scortatione aut actu alio libidinoso, sed pro licito & honesto fuit habitus.

VII. Autoritas Patrum Ecclesiæ, parum in Philosophia Morali versatorum & imprimis Ambrosii, Hieronymi & Augustini, prima fundamenta jecit opinionis postea exortæ, quæ concubinatus etiam unius cum una pro scortationis specie fuit habitus.

Non tamen privatæ opiniones horum Patrum in Ecclesia communiter receptæ sunt ante Novellam Leonis.

Imperator Leo VI. Philosophus, qui sub finem Seculi IX. vixit, primus concubinatum prohibuit.

VIII. Sub Imperatoribus Germanis concubinatus viri, qui uxorem jam habebat, quidem prohibitus erat sub multa pecuniaria; ratione eorum autem, qui uxores non habebant, mansit quidem differentia inter uxorem & concubinam, concubinatum & matrimonium, sed saltem quoad perfectionem & honestatis gradum.

IX. Rationes Juris Canonici contra Concubinatum his nituntur principiis: (1.) Matrimonium esse sacramentum. (2.) Omnem concubitum non sacramentalem esse illicitum, imo fornicationis & adulterii speciem. (3.) conventionem partium privatam non esse matrimonium, nisi accederet benedictio sacerdotalis publica. (4.) Dimissionem uxoris citra adulterium esse contra prohibitionem Christi, etiamsi alias gravissima divortii causa subesset, quæ etiam in prioribus post Christum natum seculis ab Ecclesia fuisset admissa. (5.) Cessare causas permissi olim Concubinatus apud Hebræos & Romanos.

Nihilominus Concubinatus usque ad tempora Pontificis Leonis X. tolerabatur. Cum enim Pontifices Clero omni matrimonio interdixissent, & tamen donum continentie ipsi concedere non possent, permittebant libidines omnis generis nefandas, & adeo etiam libidines sub specie Concubinatus palliatas, ita ut Clericus ille pro casto haberetur, & laudando, qui una saltem concubina contentus esset.

Tandem vero cum Laici de lascivia Cleri gravissime conquererentur Leo X. Pontif. post initium Seculi XVI. in Concilio Lateranensi prohibuit Clero concubinatum, astute magis, quam serio.

X. Neque Lutherus & Theologi Wittebergenses initio Reformationis concubinatum omnem pro statu turpi & valde scandaloso habuerunt.

Posteaquam vero in Ordinatione Politica Francofurtensi A. 1577. renovata prohibitio Juris Canonici repetita fuerat, ab illo tempore Theologi pariter & Jure Consulti Lutherani constanter responderunt, concubinatum etiam unius cum una, etiam non uxorati cum soluta, non esse permittendum.

XI. Neque patitur hodierna Reipublicæ nostræ constitutio, ut post hanc abrogationem iterum introducatur.

§. V.

Summa dis-
sertationis a
Dn. Abbate
Bergensi op-
positæ.

Jam videamus, quid ab Adversariis contra hæc omnia repositum sit. Primo quidem illa publica disputatione impugnavit Reverendissimus Dn. ABBAS BERGENSIS, Collega Dni. Thomasi longè amicissimus, cuius argumenta singula eo ordine, iisdemque fere verbis, quibus scripta sunt, hoc loco producemus, sed innervum contracta.

I. (§. 1. & 2.) Confiteatur Dn. Abbas, Concubinatum in sacra Scriptura, maxime N. T. expressis verbis & κατὰ πρὶν non damnari, nec ullam ejus mentionem fieri. Nihilominus putat, inde non sequi, damnatum non esse κατὰ διάνοιαν sive implicite. Multas enim res in scriptura, teste Gregorio Nazianzeno, cum sint, minime dici, hoc est, cum sint illicitæ, minime disertis verbis prohiberi.

II. (§. 3.) Fundamentum dijudicandæ quæstionis ponit Matth. XIX, 4. 5. 6. 7. 8. 9. quo loco contineri ait interpretationem institutionis matrimonii, Genes. II, 22. 23. Ea enim docere Christum, vi institutionis divinæ omnem unionem in unam carnem, quæ fieret cum fœmina dimissibiliter, esse illicitam. Fuisse ergo concubinatum utique a Christo prohibitum ac damnatum in Nov. Test. & quidem eo ipso quam maxime, quod hunc Concubinatum dimissibilitas ingrediatur essentialiter, contra divinam institutionem unionis inter marem & fœminam.

Imo (§. 4.) ne quidem ejusmodi Concubinatum, qui dimissibilitate conjugio opponeretur, Lege Mosaica permissum fuisse. Concubinatum enim Patriarcharum aliorumque Israëlitarum non fuisse oppositum conjugali statui, verum inclusum, i. e. concubinas fuisse individuas.

Ex intentione Dei hic tetendisse præceptionem de libello repudiî, ut testarentur eo ac recordarentur, sibi ex primæva conjugii institutione haud licitum esse divortium, v. Marc. X, 7. 8. 9. Quocirca minime esse, quod dubitemus, an libellus divortii debuerit etiam dari secundariis uxoribus. Præceptum enim esse generale, nullam speciem excipiens; Neque deesse rationem sensus universalissimi. (1.) Non minus secundariam, quam pri-

mariam conjugem, ex institutione fieri carnem unā, & secund. Christi doctrinā inseparabilem. Quando nimirum mas fāminā non dignetur reputare uxorem suā, ut Institutio expresse habeat; illum esse testem adversus semetipsum, quod cum ea ipsum non Deus conjunxerit, verum præposita arbitrii sui malitia. Nec vero vel eum legitime carnem fieri unam, qui conjugium verbis quasi initum, non re comprobet, sociam non declarans suam uxorem coram Ecclesia seu Christiana Rep. iis ritibus, sine quibus hæc conjugium nullum vere consummatum agnoscit. (2.) Ex Deut. XXIV, 1.2.3.4. intelligi, nisi datus fuisset repudii libellus secundis etiam uxoribus, publicum illud documentum cessaturum fuisse, quo deterriti fuerint & accipientes & dantes, ne istæ ad maritum primum, si nupsissent alteri, redirent unquam, neque hi ipsas reciperent: id quod abominatio fuerit coram Jehova, quæ quis fecerit terram peccare.

III. (§.5.) Alteram causam, ob quam Christus & Apostoli non potuerint Concubinatum licitum censere, ponit Dn. Abbas in defectu amoris conjugalis. Quemadmodum enim, ait, ipse Dn. ex institutione in marito requirit conjugis unitatem, ita unionem pariter haud vulgarem inter eos, sed talem omnino, ut præ patre & matre isti ille adhæreat, neque aliter, quam ut ipsam æstimet unice ac sollemniter UXOREM SUAM. Ita enim **AFFECTUS MARITALIS**, citra quem publice testandum nulla commixtio ad ipsam unionem in unam carnem, quæ divinitus instituta est, referri possit, optime explicatur, Eph. V, 21-33. Ex qua observatione duo illa necessario consequuntur: (1.) Ut Christi atque Apostolorum tot locis frequentata Emphasis, maxime 1. Cor. VII, 2-8.9. de **PROPRIIS** vel **SUIS** uxoribus, plane sit exclusivæ adversus omnes alias, quæ uxores non sint, (2.) Ut omnia dicta, quibus scortatio & adulterium damnatur, thoro opponantur legitimo; ideoque ea tam concubinat quævis, quam reliquas flagitii species prohibeant.

IV. (§.6.) Si Christus adventu suo ne solenne quidem Mosaica autoritate pollens divortium pro suo officio debuit tolerare amplius, debebat multo magis ejusmodi concubinatum prohibere. Quicquid sane ob duritiem cordis sub Vet. Test. Oeconomia permissum fuerat, sicut libellus repudii & pellicatus, id omne ipsa Christi præsentia abrogatum erat, cessabatque ex ea causa, quod ipse afferret omnibus gratiam pro gratia, Joh. I, 16. hoc est, loco illius gratiæ, quæ in umbris & dispensationibus constiterat, gratiam longe præstantiorem. Quo etiam recipit se Apostolus iis, 2. Cor. V, 17. Vetera præterierunt, ecce nova facta sunt omnia. Ergone omnes umbræ, omnes quoque dispensationes Leviticæ præterierunt? solus autem concubinator ille, qui ne meretur quidem reputari inter vetera dispensabilia

bilis, cum Christo consistere adhuc potuit? Ergo omnia corda sunt facta nova in Christo, quotquot ipsius Spiritui non pertinaciter resisterent: & nihilominus hic fœdissimus concubinatus in novis cordibus simul locum habuit? Absit omnino! &c.

Iterum vero atque iterum monemus, consecutionem a rebus Vet. Test. abrogatis, cum quibus nil commercii habet turpis concubinatus, de quo nunc agitur; adhibitam modo esse, tanquam argumentum ἀνθερωπικόν, ut absurdum eo evidentius redderetur.

V. (§. 7.) Eadem fuere fundamenta, ex quibus S. Patres, Ambrosius, Hieronym. Augustin. ceterique uno ore ac corde Concubinatum damnarunt, &c.

§. VI.

Respondetur

ad Argum. I.
§. 1. & 2.

His quidem rationibus Reverendis. Dn. Abbas Bergensis munem de concubinato opinionem propugnavit. Nostrum jam erit, eodem ordine, quo posita sunt ejus argumenta, ad singula respondere.

Et primo quidem, ex eo ipso, quod nullum in N. T. verbum de Concubinato reperitur, satis apparet, omnem disputationem esse non quidem de sensu & intellectu expressi cujusdam dicti sacre scripturæ, sed de sensu latente & implicito, atque de argumentationibus ex affinibus materiis v. g. matrimonio, fornicatione, libidine &c. collectis, ut adeo mirum non sit, rem dubiis subjectam esse, diversasque suboriri opiniones. Quare non possum non iniquum adversariorum animum notare, quod de re ejusmodi tot clamores excitant, cum ipsimet necesse habent confiteri, nusquam in S. Scriptura expressam reperiri prohibitionem, seque omnes fundent in argumentis quam longissime quæsitis, & plane ad rem nihil facientibus.

Illud sane negligendum non est, Concubinatum & apud Judæos, & apud Græcos, & apud Romanos tempore Christi & Apostolorum frequentissimum fuisse, neque tamen ullibi vel a Christo, vel ab Apostolis condemnari vel reprehendi, quod omnino necessarium videtur fuisse, si quidem vitiosus judicari debeat; tum quia Concubinatus nec juri naturali, nec divino Veteris Testamenti adversatur, tum quia videmus Apostolos sæpiissime scortationis, adulterii, concubitus sodomitici &c. mentionem facere distincte, & Apostolus in recensendis operibus carnis Gal. V. 19. adulterium, scortationem, impuritatem, distincte memoret; de Concubinato vero nusquam loquatur. *Conf. omnino Schedias. Halens. de Concubin. §. XVII. not. lit. e. p. 35.*

§. VII.

Ad argum.

II. §. 3. & §.

4.

Cum igitur, ipsis adversariis fatentibus, expresse nusquam prohibitus sit neque a Christo neque ab Apostolis concubinatus, videamus,

an

an implicate alicubi prohibitio lateat, & per indirectum bona consequentia colligi possit.

Fundamentum dijudicandæ quæstionis cum a Dn. Abbate ponatur in *Matth. XIX, 3. seqq.* placet totum textum huc referre:

Matth. XIX, 3-12.

3. Tum accesserunt ad Jesum Pharisei, tentantes eum, & dicentes illi: Licetne homini dimittere uxorem suam, quavis ex causa?
4. Ipse vero respondens dixit illis: Annon legistis, quod is, qui fecit ab initio masculum & fœminam, fecit eos,
5. Et dixit: Propterea deferet homo patrem & matrem, & adheret uxori suæ, & erunt duo in carnem unam.
6. Quare non amplius sunt duo, sed una caro. Quod ergo Deus copulavit, homo ne separet.
7. Dicunt illi: Quare ergo Moses præcepit dare libellum repudii & dimittere illam?
8. Dicit illis: Quia Moses ob duritiem cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras; ab initio autem non fuit sic.
9. Sed dico vobis: quod quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, adulterium committat; & quicumque dimissam ducat, adulterium committat.
10. Dicunt ipsi discipuli ipsius: Si sic est causa hominis cum uxore, non expedit matrimonium contrahere.
11. Ipse vero dixit illis: Non omnes capiunt verbum hoc, sed quibus datum est:
12. Sunt enim Eunachi, &c.

Sed ut solidius omnia pertractentur, verba quoque Legis Mosaicæ, de quibus loquitur hic textus, huc transcribemus.

Deut. XXIV, 1-4.

1. Cum vir acceperit uxorem, & cognoverit (maritaverit) eam, fiatque, ut illa non inveniat gratiam in oculis ejus, PROPTER ALIQUAM FOEDITATEM, etiam scribat ei libellum repudii, & tradat in manum ejus, & dimittat eam de domo sua;
2. Exeat itaque e domo ipsius, eatque & fiat alius viri;
3. Et si vir ille alius (posterior) ceperit eam odio habere, scribat & ipse ei libellum repudii, tradensque in manum ejus dimittat eam de domo sua; aut si vir ille posterior mortuus fuerit, qui illam duxerat uxorem;
4. Non poterit maritus ejus prior, qui illam a se dimiserat, redire ad ducendam illam, ut sit ipsi in uxorem, postquam polluta fuit; quia abominatio

minatio est coram Jehovah, & non facies peccare terram, quam Dominus Deus tibi dedit in hereditatem.

Jam vero, ut quam clarissime appareat, Verba Christi supra relata, *Matth. XIX.* incongrue huc trahi, præmittenda quædam sunt omnino ex historia Judaica, sine quibus locus iste Matthæi nequaquam intelligitur. Scilicet verba Legis Mosaicæ de divortiis in lingua Ebraica quodammodo ambigua sunt. Cum enim dicitur, dari posse libellum repudii ob *ערוה רב* quod vulgariter redditur *ob aliquam fæditatem*, illa verba varium sensum suscipere possunt, quod etiam Versiones testantur, quarum aliæ habent: *ob rem turpitudinis seu rem turpem*; aliæ: *ob rem fædam seu indecorā*; iterum aliæ: *ob rem aliquam fædam, quæ eam non decuerit, adeo ut eam non amaverit*; itemque: *ob fæditatem aliquam in ea personalem*; Lutherus vertit: *Um irgend einer Ursache willen* &c. Ex hac ambiguitate ortæ denique sunt duæ sectæ: diversæ apud Judæos, Hillelianorum & Samæanorum. Samæus enim Jurisperitus, vir acriori semper atq; iratiori animo, ut Seldenus eum describit, divortia non nisi ob *turpitudinem rei seu causæ commissam*, Hillel contra, etiam Jurisperitus, humano vir & placido ingenio, maritis indulgentior, non solum ob *turpitudinem*, sed etiam ob *rem seu causam* quamcunque aliam per-mitti volebat. Discipuli eorum, diversissimos Magistrorum mores secuti, post eorum mortem in solenne Legis studium maxima dissidia intulerunt. In Gemara Babylonica loco, quem citat Seldenus *de Uxore Hebr. L. III. C. XX. p. m. 330.* traditur ad hunc modum disputasse Hillelianos & Sammæanos. Hilleliani: *Nonne diserte in lege nominatur רב i. e. res, ratio, causa, verbum?* Sammæani: *Nonne etiam diserte nominatur ערוה Turpido (in regimine, adeo ut turpido rei rationis, causæ, verbi seu ipsa turpido simul designetur)* Hillel: *Si in Lege Turpitudinis sine adjectione rei, causæ &c. sola mentio fuisset, non male dixerit forte aliquis ob turpitudinem uxorem posse ejici, sed non ob rem seu causam (aliquam aliam) unde fiebat, ut etiam רב seu res &c. adjiceretur. Et si רב i. e. rei seu causæ &c. duntaxat mentio facta fuisset, non vero Turpitudinis, absurdum non fuisset dicere, repudiatæ ob rem seu causam aliquam (aliam) etiam alteri nubere fas fuisse, non item repudiatæ ob turpitudinem. Ideo interseritur etiam ipsa Turpido. Sammæan. At observanda est vis vocabuli רב seu Rei &c. ut alibi ita hic. Alibi legitur: in ore duorum testium aut in ore trium testium firmabitur רב seu Res qualiscunque. Ut Res ibi ad binos testes attinet, ita etiam in Lege de Repudiis ad binos testes attinet. (ita nimirum, ut*

ut ejusmodi sit turpitudine, ejusmodi Res, ut ejusce non sine binis testibus uxor rea peragatur) Hillel: *An vero scriptum est Turpitudinem in re?* Sammæan: *An vero scriptum est, aut Turpitudinem, aut Rem?* Hill: *Ideo scriptum est, Turpitudinem Rei, ut non solum Turpitudine in Re, sed etiam sive Turpitudine sive Res seu Causa qualiscunque intelligatur.* In hoc vero utraque secta conveniebat, quod vocabulo *Turpitudinis*, non solum incestus vel adulterium, quæ *graviora* audiebant apud Judæos, sed & *leviora*, e. g. si uxor non velata, seu brachiis reiectis, palam incederet, designaretur. Saltem Sammæus nolebat uxorem repudiari, nisi tantummodo ob *Turpitudinem* sive *graviores* sive *leviores*, veluti si ut diximus, uxor egrederetur capite aperto, discissis ad latera vestibibus, aut brachiis reiectis. Hillel vero non ob *Turpitudinem* sive *graviores* sive *leviores* solum, sed etiam ob quamlibet aliam *Rem*, si quid omnino sive domi sive foris faceret, quod viro displiceret, v. g. ob cibum nimio ardore coctum. Quod deinde Rabbi Aquiba adeo extendit, ut statuerit propter verba Legis: *Si non invenerit gratiam in oculis ejus*, maritum, si invenerit aliam uxore sua pulchriorem vel commodiorem, eam dimittere posse. Adeo autem invaluit Hillelianorum sententia, ut pro recepta passim in foro haberetur, Sammæanorum prorsus rejecta; ita tamen ut dum Christus in terris ageret, & aliquantum postea, secta utraque pro more invicem digladiaretur, aliis hujus, illius aliis doctrinam mordicus defendentibus.

Ex his intelligitur, valde captiosam Christo quæstionem a Phariseis fuisse propositam. Sed cum hi crederent, alterutri sectarum adhæsurum, ille utramq; rejicit, tam Hillelianam quam Sammæanam; statuens: (1.) neque *leviora*, ut agebant, sufficere, quæ tamen Sammæani ipsi admittebant, sed *graviora* solum, ut fornicationem, &c. causas divortiorum esse. (2.) neq; etiam dimissam uxorem alii nubere posse, quod Lege Mosaica, ut ex superius relatis, Deut. XXIV, 2. apparet, permissum erat. Quam ob causam etiam discipuli Christi dicebant: v. Matth. XIX, 10. *Si sic est causa hominis cum uxore, non expedit matrimonium contrahere.* Et sane quam sapientissime Salvator rem decidit, tum quia juxta opiniones sectarum, maxime vero Hillelianæ, omne fere discrimen inter justas uxores & concubinas sublatum erat, cum illæ teterioris fere conditionis quam hæ redderentur; tum quia per nuptias dimissæ uxoris cum alio marito, hocque mortuo, vel iterum dimittente, per repetitas cum priori marito nuptias foedisimæ pollutiones fiebant, quæ sane *abominatio erant coram Jehovah*, &c.

Ut

Ut autem jam ex his præsuppositis ad argumenta contraria ordine respondeam; (1.) apparet ex ipso contextu, Christum quidem *primo* in genere pro suo officio, quod erat Doctoris gratiæ, non Legislatoris, *suasisse* amorem conjugalem, eumque talem, qui verbis primævæ institutionis responderet, ita ut vir & uxor ob illum amorem ardentissimum velut una caro essent; *deinde* tamen etiam, causis ad divortium legitimis existentibus, non omnem dimissibilitatem in conjugio improbasse, cum ipsemet expressis verbis *vers. 9.* fornicationem excipiat; quibus nihil aliud signare voluit, quam divortia quidem ob *leviora* illa repugnare institutioni primævæ, non vero ob *graviora*, quibus Judæi, prout jam diximus, communiter fornicationem, adulterium, incestum, coitum cum uxore immunda &c. intelligebant. (2.) cum Christus in Institutione divina Genes. II, 24. se fundet ad probationem suæ decisionis, sequitur, nec illâ ipsa indimissibilitatem conjugii absolute præcipi, sed utique etiam *graviores* turpitudinis causas pro legitimis causis separationis tacite approbatas fuisse, cum alias Christus, dum fornicationem excipit, institutionem divinam immutasset: Reponitur quidem in Disputatione Dni. Abbatis, §. III. lit. d. p. 6. *Exinde*, quod Christus excipiat casum scortationis, & Apostolus desertionem malitiosam, *non permitti, quod Deus conjunxit, solvere; nec concedi potestatem dimittendi. Nam in his casibus supervenientibus nec prævisis, alteram partem nocentem vinculum disrumpere ultro, partem autem innocentem, si pro conservando matrimonio fecerit, quod suum est, se non separare, verum invitam derelictionem pati.* Sed etiamsi hoc quodammodo de malitiosa desertione verum sit, de fornicatione sane non est. Ibi namque pars innocens separationem pati dici nequit, sed si pro conservando matrimonio tacere velit, quod suum est, divortium utique nunquam eveniet. Quam ob causam etiam in Consistoriis nostris in ejusmodi casibus persuasiones adhiberi solent, ut pars innocens misereatur partis nocentis & lapsæ, ac retineat in thoro; & placet hic S. Petri Encratitæ sententia, dicentis: Quod dissolubilitas matrimonii ab omni ævo obtinuerit, causæ vero saltem fuerint diversæ, & quod monita Christi de indissolubilitate supponant misericordiam & lenitatem Christianam, cui utique etiam convenientius & laudabilius est, nec ob adulterium dimittere conjugem.

Finge vero contra veritatem, Christum omnem omnino condemnasse dimissibilitatem in conjugio, idque ex mente primævæ institutionis, quid quæso hæc ad concubinatum? Omnis enim disputatio Christi cum

Pha-

Pharisæis solum de divortio iusti matrimonii erat; de concubinato nulla plane quæstio esse poterat. Nam (1.) Lex Mosaica de divortiis, de cujus explicatione Pharisæi Christum sciscitabant, de iustis solum uxoribus agit, quod verba expressa testantur: *Cum vir acceperit uxorem & maritaverit eam, &c.* itemq; verba Pharisæorum: *Licetne homini dimittere uxorem suam &c.* (2.) Historia sectarum Sammaritæ & Hillelianæ docet, de concubinis & pellicibus nunquam disputatum fuisse, adeoque nec Pharisæos de iis quæsisse certum est. (3.) Si de concubinis ulla quæstio fuisset, Pharisæi absque omni dubio allegassent exempla Abrahami sui, Jacobi, Davidis, aliorumque, de quibus altum hic est silentium. (4.) Concubinæ apud Judæos non accipiebant libellum repudii, quod non solum ex verbis Legis Mosaicæ, quæ de iustis solum uxoribus loquuntur, & ex historia sectarum supra recensita patet, sed etiam exinde satis clare colligitur, quia cum natura sua concubinatus sit matrimonium inæquale, & concubinæ iustis uxoribus viliores omni jure civili, tam Mosaico quam alio habeantur, absurdum sane est, asserere, quod libellus repudii æque illis ac iustis uxoribus dari debuerit. Cum igitur de hoc libello solum inter Christum & Pharisæos disputaretur, qui Concubinis dari non solebat, sequitur, nec de concubinis textum Matth. XIX. ullo modo intelligi posse. Dominus Abbas quidem §. IV. lit. 6. p. 7. minime dubitat, libellum divortii debuisse etiam dari secundariis uxoribus, i. e. concubinis. *Præceptum enim*, ait, *fuisse generale, nullam speciem excipiens*, sed ait saltem, non probat. Ego vero contra, præceptum speciale fuisse, uxores iustas solum concernens, ipsis verbis Moysi, historia, rationibusque probavi. Quæ vero a Dn. Abbate adduntur rationes sensus universalissimi, leves sunt. Quod enim *ad primam rationem* attinet, ex I. Cor. VI, 16. intelligitur, etiam qui agglutinantur scorto, esse unam carnem & unum corpus. Et quamvis id non de jure sed de facto intelligendum sit, patet tamen inde, stylo Sacræ Scripturæ *unam carnem fieri*, non idem esse, ac *indimissibilem fieri*. Eademque plane ratione, quæ Dn. Abbas ait, Paulum ita loqui ad eo magis emphatice detestandum abusum; pariter de verbis institutionis divinæ a Christo repetitis dici potest, Deum ita locutum fuisse ad eo magis emphatice commendandum amorem conjugalem, non ad improbanda omnia divortia, quæ legitimis gravibusq; ex causis fiunt, cum alias, ut jam monitum est, Christus non potuisset fornicationem pro iusta divortii causa habere. Denique etiamsi concederemus secundariam æque ac primariam conjugem per institutionem factam fuisse inseparabilem, inde tamen non sequitur, libellum repudii tam primariæ quam secundariæ dandum fuisse; quia utique esse debebat, aliqua differentia inter concubinam & iustam

uxorem, & cum non obstante institutione primæva Jure Mosaico divortia ob *leviora* in justo conjugio permittebantur, sub solennitate solum libelli repudii, multo magis ejusmodi divortia sine hac solennitate in concubinato licita fuerunt. Quæ vero in Disp. Dn. Abbāt. d. l. sequuntur verba: *Quando nimirum mas fæminam non dignatur* &c. per incongruam petitionem principii supponunt id, de quo quæritur. Utique enim semper affirmabimus, etiam illum legitime fieri posse carnem unam, qui sociam non declarat uxorem suam coram Ecclesia ritibus solennibus; Negamus etiam institutione divina omnem aliam conjugalem societatem præter justum matrimonium, prohiberi. *Secunda ratio*, qua Dn. Abbas demonstrare vult, etiam libellum repudii concubinis dandum fuisse, ex Deut. XXIV, 1 - 4. desumpta est. Ergo vero Responsionem ex eo ipso loco Deut. XXIV, 1. seqq. desumo, ex quo apertissime patet, libellum repudii solum in justo conjugio primario requisitum fuisse. His addendæ sunt rationes aliæ ex historia sectarum de isto loco disputantium supra deductæ. Sed fac, publicum documentum missionis cessasse apud concubinas, ut nobis opponit D. Abbas; hoc nihil ad rem facit. Ipsi enim concedimus, concubinas deterioris conditionis fuisse justis uxoribus; & cum ut plurimum ancillæ essent, non opus erat libello repudii, cum etiam post missionem tamen subiectæ manebant domino, nec eis licitum erat, sine illius consensu alio divertere, ut adeo ratio libelli repudii a Dn. Abbate adducta plane ad concubinatum non quadret.

Cum igitur tota Christi disputatio de conjugio justo, non de concubinato intelligenda sit, absurdum quoque erit, institutionem primævam eo trahere. (1.) Quia Christus hic considerandus ut disputans, qui verba primævæ institutionis non generatim de omnibus conjunctionis conjugalis speciebus interpretatur, sed ad quæstionem saltem propositam applicat, quæ, ut diximus, non de Concubinato, sed de justo matrimonio agebat. (2.) & ne quidem ut Lex aliqua de divortio prohibito, sed ut adhortatio ad amorem ardentissimum conjugalem, considerari potest, ista institutio; quod verba ipsa aperte monstrant; neque etiam Christus iis aliter utitur, ut jam supra evicimus. Nam quia (3.) Christus ipse ob fornicationem justum matrimonium solubile esse dixit, multo magis dimissibilitatem concubinatus admittit. His adde (4.) quod verba Adami solum ad Evam, quæ justa conjux non concubina fuit, directæ fuerint, adeoque nec ultra sensum naturalem torqueri vel extendi possint.

Concubinas Patriarcharum & Israelitarum individuas fuisse, asseritur quidem §. IV, sed non probatur. Falsissimam vero esse hanc assertionem exem-

exemplis conficitur. Hagarem sane Abrahamus ex levi causa domo ejecit, idque fecit Dei jussu, v. *Genes. XXI*, 10. tantum abest, ut idcirco possit reprehendi.

§. VIII.

Tertium argumentum, quod §. *V.* contra concubinatum profert Dn. *Ad Arg. III.* Abbas, omnium, quæ hætenus recensuimus, quæq; opponi poterunt, levis-
simum est. Oblitus erat Vir Reverendissimus definitionis, quam de *affectu maritali* tradidit Dn. Thomasius, qui sane cum *amore conjugali* minime confundi debet. Hunc enim amorem, quis unquam a Concubinato exclusit? Quis unquam negavit, concubinam etiam præ patre & matre amari posse? Saltem id volumus, *affectum maritalem*, qui in communicatione honorum & effectuum Juris Civilis consistit, in Concubinato deesse. Quis vero Apostolus conjugium, quod effectibus civilibus caret, illicitum pronuntiavit? Inutilia ergo sunt omnia, quæ Dn. Abbas ex *Ephes. V*, 21. 33. monere voluit.

§. V.

Neque etiam video, qua ratione Emphasis quam urget Dn. Abbas de *propriis* i. *suis* uxoribus, contra concubinatum trahi possit. Quilibet homo præjudiciis liber hanc emphasisin potius contra adulterium & contra communionem uxorum interpretabitur, quæ sane in concubinato non deprehenduntur. Annon enim concubina etiam *propria* uxor est? Annon ideo ducitur, ut ne cum *aliena* uxore vel foemina adulterium vel scortatio committatur? Tantum abest ergo, hanc Emphasisin contra concubinatum pugnare, ut potius ex ea concubinitus defendi possit.

Ceterum non possum non insignem hic Dn. Abbatis terminorum variationem notare. In præcedentibus enim §§. cum de concubinato sermo esset, ille semper nomine *matrimonii secundarii*, concubina nomine *uxorum secundariorum* venerunt. Nunc, cum Dn. Abbas in alio argumento versetur, subito ex conjuge secundaria fit *scortum*, proferunturq; omnia S. Scripturæ loca contra *scortationes*; cum meminisse debuerit Dn. Abbas, insignem differentiam esse inter conjugem secundariam & scortum. Miror sane, Dn. Abbatem pro sua, qua ubiq; celebris est, pietate, in § præc. defendere potuisse: *Scorto*, ut hic jam concubinas appellat, *debuisset dari libellum repudii*; *conjunctiones cum scortis ex institutione divina debere esse indissolubiles &c.* Videt ergo Dn. Abbas suo exemplo, quantum fugienda sint omni bono disputatori sophismata, quamque necesse sit, cum disputamus, ut rem absque præjudicatis opinionibus nominibusque tractemus. Ego sane, odiosum istud nomen non curans, sed, de eo, quod res est, cogitans, ad dictum illud, quod Dn. Abbas opponit, *Quæ fuerant Christi membra, an manebunt talia, si fierent membra scorti?* respondeo: Non

manebunt ceteris paribus talia, si fiunt membra scorti; manebunt vero ceteris paribus omnino talia, etiamsi fiant membra conjugis secundariæ; eo plane modo, ac manent, cum fiunt membra uxoris primariæ. Id enim semper tenendum est, concubinatum verum conjugium esse, etiamsi sit effectibus Civilibus destitutum, & in accidentalibus aliquantum a primario conjugio diversum, dignitateque inferius.

§. IX.

Ad Arg. IV.
§. 6.

Ultimum argumentum, quod §. VI. proponitur, fluit ex falsis principiis de injustitia & impietate concubinatus, hætenus a nobis satis superque confutatis. Oppido enim fallitur Dn. Abbas, si putat Concubinatum a Mose demum propter duritiem cordis fuisse permissum. De libello repudii, justis dari solito uxoribus, id affirmat Christus, quo videlicet maximus abusus committebatur, & fere omne discrimen inter uxores justas & ancillas sive concubinas tollebatur. Nullibi vero concubinatum legimus a duritie cordis ortum trahere, vel a temporibus Mosis. Sane Patriarchæ, viri omnium confessione sanctissimi, omnes habebant concubinas, & quidem simul cum justis uxoribus; nec tamen credo, duos corde, vel divina destitutos gratia fuisse. Nec etiam magis erant sub lege, quam Christiani. Quis vero de illis dixerit, *Spiritui S. pertinaciter resistisse?* ut adeo plane ad flosculos concionales, ad exclamationes, ad suspiria pertineant verba, quæ supra retulimus: *Vetera præterierunt, ecce nova facta sunt omnia! Ergone omnes umbræ, omnes quoque dispensationes Leviticæ præterierunt? Solus autem Concubinatus &c.* quæ omnia bonum disputatorem non decent. Videmus sane concubinatum in cordibus Sanctissimorum Patriarcharum cum gratia divina simul locum habuisse. Oportet igitur, intempestivo zelo appellari *fœdissimum*. Deus O.M. qui est ignis consumens Sanctitatis, atque ens purissimum ejusmodi foeditatem, si qua fuisset, an potuisset tolerare? Valde vereor, ne dum perverso zelo pietatis res indifferentes impugnantur, injurii fiant hi Doctores in sanctitatem divinam; quod sane si a Dn. Thomasio forte præter intentionem factum fuisset, quæso, quot exclamationes, quot suspiria, aliæque ad affectus excitandos piæ fraudes non adhiberentur?

§. X.

Ad §. 7. qui est ultimus.

Quæ in fine ad excusandos sanctissimos & beatissimos Patres, Ambrosium, Hieronymum & Augustinum, *hos angelorum*, ut Dn. Abbas loquitur, *confortes, coram throno Dei, & primarias cæli Ecclesiastici stellas, imo soles*, afferuntur, ea me non valde angent. Per me sane licet, sidera hæc cæli ecclesiastici contra concubinatum vel pro eo sentire. Veritas enim ex autoritatibus ejusmodi sanctorum neque detrimentum capit, neque fulci-

tur

tur ullo modo. Hoc unicum moneo: Cum ex hæcenus dictis, & omnium optime ex ipso Dn. Thomasi schediasmate clarissime elucescat, neque ante Legem Mosaicam, neq; sub illa, neq; tempore Christi & Apostolorum concubinatum pro re illicita habitum fuisse; contra vero in scriptis sanctissimorum Patrum, Ambrosii, Hieronymi & Augustini, prima vestigia reperiantur, quibus in concubinatum declamatum fuit; an quæso injuria fit istis hominibus? An major injuria habenda est, sanctos hosce seculorum obscurorum Patres erroris inculcare, quam sanctissimos Patriarchas, totque Reges sanctos sub Lege Mosaica, ob concubinatum usurpatum pertinaciæ in Spiritum sanctum reos facere? Dicamus, quod res est. Sanctissimi Patres Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, Chrysostomus, & ceteri, sunt *stellæ cæli Ecclesiastici*, (v. *Disput. Dn. Breithaupti p. 15. lit. a.*) imo sunt *soles ipsi*, (ibid p. 13.) Non est igitur mirum, eorum dicta etiam absurdissima, pro *Articulis Fidei* haberi (ibid p. 17. *lit. c.*) ac pro *radiis solis Justitiæ* (ibid.) ab illis, qui sub coelo illo Ecclesiastico, stricte dicto, vitam agunt; contra vero omnes, qui sub coelo (dicam an orco & inferno) Politico & Philosophico & Christiano vivunt, adeo obcæcatos esse, ut *radiis* eorum illuminari non possint, sed *Rationis* sanæ lumen, a Deo O.M. ipsis inditum, *obnebulatis solibus* (v. *Disput. Dn. Breith. §. VII. p. 13.*) semper præferant.

§. XI.

Nihil igitur impedit, quo minus alterum jam audiamus Adversarium, *Ce-* *Summa dis-*
leberimum Dn. JÆGERUM, Cancellarium Tubingensem, qui in *Exami-* *sertationis Jæ-*
ne, quod vocat, *dissertationis cujusdam Hallensis, scrutaturus moralitatem gerianæ, con-*
concubinatus ad principia, tum sanæ rationis, tum sacræ scripturæ, exigere tra *Concubi-*
præcipuas ejus essentiellesque qualitates, easque ejusmodi esse demonstra- *natum,*
re conatus est, quæ intrinsece malam moralitatem importent, ut inde ad
oculum cuivis pateret talem concubinatum in se & sua natura juri divino
adversari eoque malum esse, nec unquam fuisse in foro divino licitum, sed
inde a primis humani generis initiis ad hæc usque tempora semper prohibi-
tum. Bipartitum ergo examen, alterum secundum Jus Naturæ, & secun-
dum S. Scripturam alterum.

1. *Ex Jure Naturæ* quidem primo §. IV. p. 3. uno ictu rem conficere credidit, dum generatim dixit: *Legem Naturæ non permittere, sed gravissime potius prohibere omnem eam conjunctionem maris cum fæmina, quæ non instituta sit ad regulas legitimi matrimonii, quod quippe unum ad propagationem generis humani ita ordinatum sit a Deo, ut præter illud alia quæpiã societas nuptialis admitti sine vitio non possit.* Sed cum ipsemet Reverendissimus Dn. Autor statim sentiat, petitionem hanc esse principii, ut vocant, inde

pag. seq. demum pro firmitate hujus assertionis ad alia argumenta progreditur, id acturus, ut rationibus firmis atque validis evincat, vi legis naturalis omne legitimum matrimonium debere esse perpetuum, conjunctum cum affectione maritali, & intendens primario sobolis procreationem.

Primo ergo probaturus, omne matrimonium Jure Nat. debere esse perpetuum, hæc argumenta affert: 1) §. V. Finem matrimonii non solum esse procreationem sobolis, sed & educationem, & utramque quidem honestam & decoram. At qui vero per concubinatum procreationem sobolis educationemque honestam impediri. 2) §. VI. Legem Naturæ conservationem familiarum civitatumque in suo decore atque incolumitate præcipere; Concubinatum vero, eo quod divortia pro lubitu frequentandi licentiam concedat, familias & civitatum decorem publicum tantum non penitus evertere. 3) §. VII. dimissionis licentiâ magnam fieri injuriam, tam universo sexui fæminino, quam singulis uxoribus, a viris suis ita pro lubitu dimissis. 4) §. VIII. Testari multos doctissimos viros; quanquam etiam viri itidem gravissimi in contraria sint sententia.

Secundo demonstraturus §. IX. ex dictamine Legis Naturalis omne matrimonium debere itidem conjunctam sibi habere affectionem maritalem his utitur rationibus: 1) §. X. affectionem maritalem nihil aliud esse quam amorem conjugalem, atque generale officium omnis mariti erga uxorem suam pascere, ut singulari quodam amore istam complectatur; Concubinatum vero, quem defendat Dn. Thomasius, ita comparatum esse, ut necessario amorem conjugalem maritalemque excludat. Cum enim in tali Concubinato degens vir pro suo lubitu uxorem ductam dimittat, locum habere non posse amorem maritalem. 2) §. XI. ad stipulari Huberum & Ziglerum.

Tertium erat, ex Jur. Nat. ostendere, quod omne matrimonium primario intendere debeat sobolis procreationem; idq; Dn. Autor sequentibus evincere conatur momentis: „ 1) §. XII. primarium finem esse matrimonii, procreationem sobolis; finem vero Concubinatus esse vitationem scortationis, quem „ pro tertio saltem sine matrimonii habeat Bœclerus; hanc vero permutationem finium Juri Naturæ adversam esse. Imo 2) §. XIII. ne quidem evitationem scortationis finem esse posse concubinatus, sed licentiam dimittendæ uxoris potius vagæ libidini frena laxare. 3) §. XIV. non ob stare usum gentium, α) quia probationes a moribus gentium desumptas rideat ipse Dn. Thomasius. β) quia nullibi legitur, concubinatum apud ullam gentem adprobatum, etsi historici usu fuisse tradant. γ) quia ut plurimum concubinatus antiquioribus populis fuerit alio sensu acceptus, ac usitatus, scilicet ut verum ac ratum matrimonium, quod maritali affectione, sobolis procreandæ causa in perpetuum cum una contrahebatur, etsi effectibus quibusdam civilibus priaretur.“

II. *Ad sacras literas* dum §. XV. exigere constituit Concubinatum Reverendissimus Dn. Adversarius, urget 1) §. XVI. *Institutionem divinam Genes. II, 23-25. & quod illa vim Legis habeat pariterque* §. XVII. *quod illa omnes aliæ conjunctiones præter matrimonium improbentur, & nil nisi fornicationes dicendæ sint.* 2) §. XVIII. *locum Matth. XIX, 3. seqq.* 3) §. XIX. *aliud locum 1. Cor. VIII, 10. 4)* Ad exempla vero Concubinatuū in sacris literis obvia, respondet. “§. XX. Impium Lamechum primum fuisse concubinarium, cuius exemplo successu temporis ipsi quoque filii Dei seducti, neglectis matrimoniis legitimis per concubinitus genus suum propagaverint, quæ causa fuerit diluvii.” Post diluvium ante Legem Mosaicam non quidem dispensatum fuisse a Deo, sed toleratum, in Patriarchis eo quod ii fuerint in fide, neque ex intentione mala concubinatum frequentaverint, sed ex ardentissimo potius desiderio accelerandi adventum Messiae, quem ex suo semine nasciturum ex promissione novissent. §. XXI. Post Legem Mosaicam non amplius apud Iudæos in usu fuisse legi concubinatum. Sextum præceptum implicite damnare omnem conjunctionem præter matrimonium §. XXII. Displicuisse Deo concubinatum Davidis in cuius prænam Concubinæ ejus ab Absalome, conjecto Davide in exilium, per vim, idque sub patente cælo, impie stupratæ fuerint. 2. Sam. XVI, 22. §. XXIII. Post Christum penes orthodoxos dubio vacare concubinatum illicitum fuisse in orbe Christiano, quicquid sit de Pontifice Romano & de exemplis concubinatum tum temporis obviatorum, quorum plerique legitima fuerint atque individua matrimonia; neque deesse tum temporis testimonia agnitæ turpitudinis. §. XXIV, Conferentire secum recentiores Theologos & JCtos omnes.”

§. XI.

Sed facillimum erit, omnes has ratiunculas, magno studio undiquaque conquistatas confutare.

Ad generale argumentum §. IV. ex Jure Naturæ propositum, puto Dn. Adversarium non desiderare responsionem, cum ipsemet fateatur, id illum supposuisse, quod erat in quæstione. Saltem id notare ad hunc §. liceat, falsissime citari Domini Thomasi Instit. Jurispr. Divinæ, tanquam cum thesi Dn. Adversarii facientes, quod ex ipsa inspectione loci cuius patebit. Solenne vero est in tota hac disputatione, allegare scripta Thomasianna, ubi ne verbum quidem ad rei probationem habent; quæ an impudentia sit, an virtus orthodoxis propria mihi incognita, vel alia pia fraus, id quidem in medio relinquo.

Antequam vero ad sequentia singillatim respondeam, opus est, cum Dn. Adversarius omne robur opinionis suæ in eo ponat, quod Concubinatus e diametro sit oppositus legitimo matrimonio, ut generatim prius

Respond. primo generatim.

quæ.

quædam de vera indole fineque concubinatus, quem defendimus præmo-
neam. Omnino scilicet vindicanda est definitio matrimonii Grotiana,
de J. B. & P. II. 5. 8. 2. quod nempe sit talis cohabitatio maris cum fœmina,
quæ fœminam quasi constituat sub oculis & custodia maris, cum accessione
fidei, qua se fœmina mari obstringit. Nihil hic de accidentalibus, quæ
adesse possunt vel abesse salva natura matrimonio, differitur. Et ita optime
juxta regulas bonæ definitionis. Quotquot enim hanc definitionem reji-
ciunt, vel Cleri Pontificii hypotheses fundamenti loco supponunt, vel Jus
Naturæ ignorant. Atque merito videndus est Huberus, Grotium taxans
his verbis, *de Jure Civit. Lib. II. Sect. I. Cap. III. n. 2. p. 378. Nescio, quid sibi*
velit ô métyas hoc commento definitionis, nisi concubinatum, polygamiam &
divortium ejus complexu protegere, & velamento juris saltem naturalis
inducere tentet. Ita namque est, mi Hubere, concubinatus, polygamia &
divortia hac definitione proteguntur, & rectissime quidem, cum nihil ho-
rum juri adversetur naturali, neque fini matrimonii. Abstrahendo enim
a Lege positiva omnes societates naturales, omnibus gentibus communes,
finibus differunt, adeoque fines cujusque societatis particularis iis for-
mam dant & essentiam. Omnes vero in eo conveniunt, esse diversos ma-
trimonii fines, procreationem scilicet sobolis, mutuum adjutorium, evi-
tationem scortationis, &c. Sunt qui mutuum adjutorium non sine ra-
tione primarium constituent finem, eique postponant sobolis procrea-
tionem. At ne videamur hanc sententiam ideo adoptare, ut casui præ-
senti accommedemus, maneat procreatio sobolis finis matrimonii
principalis. Ex hoc duo consequuntur, (1) ad societatis con-
jugalis essentiam nihil amplius requiri, quam utriusque sexus conjun-
ctionem, conjunctam cum vitæ consuetudine ad obtinendum hunc fi-
nem directa. Cetera pro accidentalibus habentur, quorum mentio-
nem Grotius optimo jure non fecit. (2.) Sequitur, matrimonii speciem
illam, quæ *primario* intendit procreationem sobolis, tanquam *finem*
primarium, digniorem quidem esse ceteris; minime vero, conjunctio-
nes conjugales alias, quæ procreationem sobolis non excludunt, mutu-
um vero adjutorium & evitationem scortationis *primario* expetunt, illi-
citas esse. Ita enim sequeretur, mutuum adjutorium & evitationem
scortationis in se mala esse. Sicuti vero hoc absurdissimum foret dice-
re, ita pari ratione societates ob hæc fines secundarios initæ pro ma-
lis non possunt absque absurditate haberi. Et quemadmodum nullum
Juris Nat. præceptum præcise obligat omnes indistincte homines ad procre-
ationem sobolis actu suscipiendam; (alias enim coelibatus esset contra Jus
Naturæ) ita nec damnat societates conjugales, procreationem sobolis non
quidem impediens, sed minus tamen principaliter intendentes. Atque
hæc

hæc maxime est ratio permissi licitique Jure Nat. Concubinatus; hæc ratio est, cur secundarium matrimonium audiat, quod scilicet non intendat primum matrimonii finem, qui est procreatio sobolis, sed secundarios fines, mutuum adjutorium, vel evitationem scortationis, non excluso tamen omnino priori; hæc porro ratio est, quod dignius habeatur matrimonium primum, secundario, quod nec Grotius, nec Dn. Thomasius unquam negarunt. Stolidissimum vero est, inde concludere, omnes matrimonii species minus perfectas vel minus principales Juri Naturali adversari. Sane qui negant dari gradus diversos honestatis & decori naturalis, ineptissimi sunt Doctores moralis doctrinæ, cum eo ipso ignorantiam naturæ humanæ prodant, & fingant saltem moralitatem aliquam; sed quæ inter homines locum habere non potest.

Quemadmodum vero omnia ad finem rei absolute non necessaria pro accidentalibus habentur, ita patratio est *perpetuitatis & insolubilitatis* in matrimonio. Nemo unquam dixerit, ad procreationem sobolis absolute requiri has condiciones. Alias enim omnia conjugia, quæ morte alterutrius conjugis solvuntur, illicita forent, nec unquam divortia juribus civilibus permitti possent. Multo minus ergo concubinatus, qui non primum ad sobolis procreationem initur, ideo pro malo habendus erit, quod sit solubilis. At, inquis, solubilitas impedit decoram educationem. Ego vero iterum regeo: Quid si morte alterius conjugis dissolvatur matrimonium? An ideo conjugium ipsum illicitum? Atqui par est ratio Concubinatus. Non inficiatur Dn. Thomasius, matrimonium ad diem vitæ maxime aptum esse ad promovendam decoram & honestam educationem sobolis. Interim exinde non sequitur, matrimonium solubile ad educationem honestam plane ineptum esse. Dantur enim exempla concubinatuû ad diem vitæ continuatorum. Sed fac dissolvi ante mortem, dissolvi post aliquot annos, dissolvi post partum. An necesse est ad educationem, ut mater illam gerat? Ita plurimæ educationes illustrium personarum malæ forent, eorumque matrimonia ob id illicita; quod sane absonum. Quid, quod in quovis justo matrimonio accidere potest, ut post partum statim morte matris dissolvatur. Fac novercam superinduci, cui proles educanda committatur; quid dicas de noverca, justa uxore? Eadem sane ubique ratio est. Imo legimus, Antoninum Imperatorem eam ipsam ob causam uxore mortua, concubinam, non justam uxorem secunda vice ducere voluisse, ne liberis suis superinduceret novercam. Ut adeo pateat ex hæc-

nus dictis, educationem honestam & decoram utique etiam in matrimonio solubili obtineri posse.

Sed oppones forte, fingi a nobis concubinatum, non ut ullus unquam talis fuerit vel potuerit esse. Dn. Adversarius enim nihil nisi libidinosum de eo præsumit. Igitur opus est, ut & rationibus & exemplis honestos concubinatus fines demonstremus, ut omnes præconceptæ præjudicatæq; opiniones in hac materia tollantur. Ac primo quidem concubinas Patriarcharum, dimissibiles sane, ut exemplum Hagaræ ostendit, inferioresq; longe dignitate uxoribus; concubinas porro Davidis aliorumq; Sanctorum Vet. Testamenti, iisdem conditionibus habitas, an ulla re ab hæcenus recensitis qualitatibus discrepasse credas? an homines illos adeo libidinosos fuisse putas, qui concubinatu ad palliandam libidinem saltem usu fuerint. Nimis forte alios ex tuo metiris ingenio. Ostendam verbis Dn. Thomasi *dissert. de Concub. p. 51.* causas honestissimas concubinatum. v. g. *In Juvenibus, si non habeant donum continentiae, & non possint tamen ob deficientia media sustentandæ uxoris justæ talem, quæ statui eorum æqualis sit, invenire, ducendo autem vilioris conditionis fæminam (in uxorem justam) vel status sui dignitatem prostituunt, vel etiam spem omnem futuræ promotionis sibi præcludant.* Et hujus generis exempla in Lusitania, Hispania, quid quod fere in omnibus regnis, præter Germaniam, (ubi scilicet matrimonia ad morganaticam eorum loco introducta) sollemnissima sunt atque frequentissima. Videas enim secundo vel tertio genitos (les Cadets) ad conservandum splendorem familiæ raro uxores justas sibi sociare, ne patrimonium avitum inter tot liberos ex justis matrimoniis natos dividendum, discerpatur ac in nihilum tandem redigatur, sed post suam mortem partes omnes ad primogenitum vel ejus filios recidant. Quam in rem legi possunt *Les Voyages d'Espagne de Mad. d'Aunoy, Tome III.* Ea etiam ratio in ipsis familiis regis observatur, ne scilicet multitudine liberorum legitimorum ærarium regium nimis gravetur, vel alia incommoda eveniant. In Viduis eadem fere rationes adesse possunt, ne scilicet, quæ verba sunt Illustris Dn. Thomasi d. l. *ducendo secundam & tertiam conjugem & multiplicatione liberorum legitimorum conditionem liberorum primi matrimonii miseram reddant.* Ita Capitolinus de Antonino Imperatore, *Enisa est, inquit, Fabia ut Faustina mortuâ in ejus matrimonium coiret, sed ille concubinam sibi adscivit, procuratoris uxoris suæ filiam, nec tot liberis superduceret novercam.* En honestum concubinatus finem, minime voluptatis

aut

aut libidinis extinctionem, sobolis generationi oppositam. Imo possunt casus adesse, quibus honestior est concubinatus, quam ipsum matrimonium, ut quidem modo de Imperatore Antonino vidimus. Cum etiam concubinæ communiter sint inferioris dignitatis atque conditionis inæqualis, oportet sane ut honestate probitateque morum maxime se commendent. Quis enim scortum sibi associabit, nisi insanus? Ego quidem omnino certus sum plurimas concubinas veterum Patriarcharum, Israelitarum, Romanorum & Græcorum, imo nostris temporibus nobilium & illustrium personarum in Lulitania, Hispania, Dania &c. honestiores fuisse multis justis uxoribus. Non nego, sæpissime quoque omnem virtutem concubinæ in externa corporis forma consistere; Sed annon plerumque etiam in matrimoniis hodiernis Christianorum forma & opes, minime honestas morum consideratur? An ob hunc abusum dampnandum omne matrimonium? Quid, quod & dimissibilitas absque solennitate ulla, quæ concubinatui propria est, honestior sæpissime atque magis decora est, quam insolubilitas matrimonii. Hæc enim tot scandalis publicis occasionem præbet, illa sine omni scandalo fit. Nec enim juxta principia honesti vel decori nisi gravem causam talemque, quæ deceat virum honestum, in dimissione concubinæ admittimus, cum omnino etiam in concubinato, sicut in omni alia societate, regulæ honesti ac decori sunt observandæ.

Quomodo vero his omnibus, quæ jam a Dn. Thomasio monita sunt, non obstantibus, Dn. Adversarius probare possit, *Concubinatum esse nomen voluptatis, non honestatis*, id quidem facile video. Omnes enim abusus, etiamsi saltem ingenio excogitados, & vel nunquam in praxi dabiles, in medium produceret, ut quidem hujus methodi jam in disputatione sua multa specimina exhibuit. Ast vero, hac ratione nobiscum non pugnat. Nec enim nobis imputandum, concubinatum defendentibus, ac si omnes abusus, qui committi in concubinato solent vel possent, simul defendere-mus, plane utile, qui matrimonium laudat, non censendus est propterea omnes abusus & vitia, in matrimonio sane magno numero frequentia, approbare. Non negat Dn. Thomasius sed expressis potius verbis ultro concedit p. 51. *Sæpe palliari libidinem sub titulo concubinatus.* Sed propter abusum tamen non statim tollitur usus. Palliatur sæpe libido sub specie matrimonii. Sed audi, quid respondeat Augustinus, sol ille coeli Ecclesiastici: *Quicquid inter se conjugati immodestum, inverecundum, sordidum gerunt, vitium est hominum, non culpa nuptiarum.* Si Dn. Adversarius

farius hoc Augustini monitum secutus fuisset, nullum est dubium, quin plane aliter ubique de concubinato sentiisset. Nimis enim brutalem fingit concubinatum, quo quis per divortiorum licentiam modo hanc modo illam in torum adsciscit & pro lubitu suo inde ejicit, ut ita pluribus promiscue ductis uxoribus, corpus suum prostituat, perinde ac id cernere licet in brutis animantibus. Hic sane ambabus manibus largimur, neque procreationem sobolis, neque educationem honestam vel decoram obtineri, neque splendorem familiarum conservari. Porro si omnis amor conjugalis & rationalis a Concubinato exulare dicitur §. X. Solusque amor libidinosus ei affingitur, qui propter solum concumbendi actum & explendam libidinem in mulierem non legitime junctam feratur, vel ubi nihil intendatur fere aliud, quam quidem voluptatis communicatio per libidinum multiplicia exercitia; quis, quaeso, ejusmodi concubinatum vel potius libidinem paliatam defendet? An credit Dn. Adversarius, Dn. Thomasius, de cujus perspicacia acumineque ingenii certus est, tot absurda posse unquam admittere, nedum defendere? Alia sane loquuntur hujus egregii viri incomparabilia scripta, quibus amorem rationalem ut summum hominis bonum commendat; alia ejus integerrima vitae ratio; alia ipsum schediasma de Concubinato, ut verba paulo ante producta testantur. Quid igitur ad hæc dicemus? quid, quaeso, de vobis, Orthodoxorum antesignanis, cogitent homines rationales, nisi quod calumniari, alienamque mentem affingere, & disputare e vobis unum sit idemque. Hoc certe modo facillimum, fuit omnibus paginis citare scripta Thomasiana, ut adversæ de Concubinato doctrinae faventia; cum falsissime supponat Dn. Adversarius, (bona an mala fide?) omnes abusus, qui sub Concubinato prætextu committi possent, defendere, quos abusus tamen Dn. Thomasius in aliis scriptis tot locis atque verbis detestatur. Obsecro, mi Cancellarie, an hoc moralitati, quam ubique crepas, convenit? Quid diceres, si quis contra te, vel alios orthodoxos, matrimonium, (ut quidem omnino par est,) laudantes pari malitia & calumnia disputaret: ac si defenderes vel laudares societatem, quæ primario quidem intendat procreationem sobolis, sub qua tamen lateat libidinis expletio; ubi thorus conjugalis libidinibus, adulteriisque contaminetur; ubi quotidie rixæ, odia, verbera, quid quod veneficia & cædes cernantur; ubi liberi pessime educantur; & ejus generis alia, quorum exempla passim ubique sunt obvia. Si, inquam, aliquis contra matrimonium disputans, nihil consideraret nisi hos abusus; annon omnes detestarentur, & justissime quidem, ejus impietatem, & impu-

dentiam? At vos, homines zelo pseudorthoxiæ & infallibilitatis inebriati, omnia vobis crimina permissa creditis, ad destruendam opinionem a præjudiciis doctrinarum vestrarum alienam, utut in se verissimam & innocentissimam.

§. XIII.

Sufficere hæc possent pro omni responsione. Sed ut omnis cavillatio præcidatur, singula nunc argumenta Dn. Adversarii consideremus.

*Respondetur
Singillatim
ad §. V.*

Quod igitur ad §. V. attinet, negamus omnino in concubinato procreationem sobolis educationemque honestam impediri. Nec enim magis eo impeditur, quam in matrimonio morte præmatura uxoris, quæ quandoque liberis est utilis, cum matres plerumque nimis connivendo male educunt liberos. Procreationem vero non impedire concubinatum illum, quem nos defendimus, supra evictum dedimus; uti etiam, quæ contra distincti- nem inter magis & minus decorum ac honestum, itemque quæ contra definitionem matrimonii Grotianam h. §. adducuntur, jam explosimus.

Per concubinatum porro, quem nos defendimus, decor & splendor familiarum magis certo modo conservatur, ac per matrimonium. Ea; ratio est, cur hodiernum apud Christianas gentes illustribus & nobilibus familiis præferatur matrimonio. Nec id negasset Dn. Adversarius, nisi abusus potius quam veram indolem considerare voluisset. Adde, quod hæc considera- tio utique magis ad Leges Civiles pertineat, quibus competit de interesse civitatis & decore familiarum *speciatim* disponere, quod Jus Naturale non nisi *generatim* facit.

Ad §. VI.

Neque dimissionis licentia in concubinato ulla omnino fit sexui fœ- minino vel concubinis injuria. Supra enim jam monui, concubinas semper inæqualis conditionis esse, vel ancillas & non cives apud Romanos, vel ignobiles hodie. Quæ vero est injuria, fœminis inferioris dignita- tis majorem non velle communicare? An jus habent id postulandi? Ri- diculum est, quod affert Dn. Cancellarius, *sexum fœmininum dimissionis licentia pro tam vili haberi, ut perinde ac res in commercium venientes ab alienari possit pro lubitu possessoris ac domini.* Sed cum ipsi, tanquam Theo- ologo, differentia inter alienationem rei, quæ est in commercio & di- missionem seu repudium uxoris non satis nota fuerit, condonabimus i- stum errorem. Ceterum de universo sexu fœminino quis licentiam di- missionis asserit? Personæ dignioris conditionis, & æqualis status nun- quam concubinæ erunt, adeoque de iis nunquam dicimus, posse pro lu- bitu dimitti. Fœminæ vero vilioris conditionis nulla per dimissionem

Ad §. VII.

contumelia afficiuntur, si ut concubinæ associari se passæ fuerunt; quia dimissio ea jure moribusque nota est, iis in locis, ubi frequentatur concubinatus. Adde, quod volenti non fiat injuria. Nec, quod Dominus Adversarius opponit, verum est, injuriam esse, hanc virum posuisse conditionem, eamque, quod acceptaverit fœmina, id necesse habuisse facere ex communi hac introducta consuetudine. Quæ enim necessitas fœminam ad concubinatum ineundum cogit? Si abhorret a matrimonio inæquali sive concubinato, quidni suæ conditionis & æqualis status viro se associat?

Ad §. VIII.

Cum Dn. Adversarius ipsemet §. VIII. Autoritates autoritatibus opponat, ea nos molestia levat, parum etiam alias de autoritatibus sollicitos.

Ad §. X.

Quæ vero §. X. de amore conjugali edisserit, haud sane necessaria fuissent, cum (1) nusquam dixerat Dn. Thomafius amorem illum generalem, a viro cuius uxori debitum, a concubinato exulare. Potius ego asserere auisim, amorem hunc semper in concubinato in majori gradu deprehendi, quam in justo matrimonio; cum alias, si ille deesset, statim dissolveretur, idque fieret minori scandalo, quam si socii in thoro conjugali, alter alterum sæpe maximo odio prosequens, tamen una vivere coguntur. Hac enim coactio amorem conjugalem valde minuit, cum dimissionis permissio eum augeat, vel saltem vinculi duratio certissimum semper sit indicium mutui maximi amoris, quod de vinculo justii matrimonii ut plurimum fallit. (2.) Dn. Thomafius, cum affectum maritalem abesse dixit, intellexit communicationem dignitatis, qua maritus pollet; significatu sane JCtis veteribus perquam solenni, quod ignorasse Dn. Adversarium, tanquam Theologum, atque Dn. Thomasio violationem præcepti Juris Naturalis objecisse, venia potius quam censura dignus est. (3) dimissionis, licentia amorem conjugalem tolli, jam confutavimus. (4.) maritalis effectio, eo modo, quæ justæ uxori, concubinæ nullo jure debetur. Amor vero generalis inter conjuges utique etiam adest, etiam si societas ad tempus tantum duret; quemadmodum inter duos amicos, qui sciunt posse se aliquando disjungi, vera sinceraque amicitia esse potest.

Ad §. XI.

Autoritates Huberi & Zigleri, quibus probatur, nullam nisi voluptatit communicationem fieri in concubinato, nec amari concubinam, nisi propter solum concumbendi actum, aut explendam libidinem, non curamus; rationesque nostras non solum supra jam dedimus, sed & Illustris Dn. Thomafius in notis ad Huberi locum, nobis oppositum, ita commentatus est: *Quod dicitur, vix ullam quam voluptatis communicationem in concubina-*

binatu fieri, id de concubinato Clericali forte nullum haberet dubium; at intuitu Concubinatus Hebræorum, Romanorum, imo & Germanorum, docent antiquitates historice & documenta varia, concubinatum a matrimonio ad morganaticam plane non differre nisi dissolubilitate & benedictione sacerdotali. Enimvero his opponit verbis Dn. Jægerus: *Cur tandem non nisi in Concubinato Clericali hæc voluptatis communicatio?* Ego vero dicam, & verbis quidem Dn. Thomassii in *dissertat. de Concubin.* §. 27. p. 52. dicam. Cum Pontifices Clero suo matrimonio omni interdixissent, & tamen donum continentie ipsi concedere non possent, permittendæ erant libidines omnis generis nefandæ, & adeo etiam libidines sub specie concubinatus palliatæ, ita ut clericus ille pro casto haberetur & laudando, qui una saltem concubina contentus esset. Ceterum ob fornicationem solum permissum vel toleratum fuisse abusum, Leges publicæ d. l. adductæ loquuntur. Abrogato tandem seculi XVI. initio concubinato Clericali, non tamen abusus iste sublatus est, quod testantur exempla omnibus, qui regiones Papicolas viderunt, nota. Quid vero aliud clericos illos in concubinato intendere putas, quam solam libidinis communicationem, cum publice turpe inter eos habeatur, concubinas alere, turpius liberos ex illis procreare; cumque omnes causæ ad concubinatum ineundum alios homines moventes, quas præcedenti §. recensuimus, hic deficient. *Omnia turpia*, pergit Dn. Cancellarius, *non nisi Clero, præ aliis & barbaris gentibus imputare solet Dn. Thomassius, odio potius conductus in Clerum quam rationibus solidis.* Ego vero credo, nunquam rationes solidissimas deficere, quotiescunque a Dn. Thomasio turpia Clero Papali imputantur. Sed quid si concedamus, odio in Clerum Papalem eo duci Dn. Thomassium. Id sane laudabile esse Lutherus noster monuit, voto illo notissimo: *Deus vos impleat odio Papæ & Cleri Papalis;* ut mirum sit, Dn. Jægerum tamen partes Cleri Papalis tueri. Deinde ait Dn. Adversarius: *producantur ista antiquitates historice & monumenta varia, & alia hujus generis nos eis opponemus!* Producta sunt, puto, sat multa in dissertatione, contra quam pugnat Dn. Adversarius; si vel voluisset, vel potuisset, occasio sane non defuit, alia hujus generis opponendi.

De fine concubinatus & matrimonii jam §. præced. quæ *Ad §. XII.* necessaria sunt, dixi, quæ repetere supervacuum esset? Quod vero locum ex *Dn. Thomassii Instit. Jur. Div.* allatum pertinet, quo per-

mutatio finium Juri Naturæ adversa esse dicitur, notandum (1) pessime a Dn. Adversario omitti verba, ibi primo loco posita: *Quod intentionem primariam libidinis explenda attinet, &c.* Hæc enim intentio a Concubinato, quem nos defendimus, abest, adeoque non quadrat iste locus ad præsentem casum. (2.) ipse Dn. Thomasio in *Fundament. Jur. Nat. & Gent. Lib. III. Cap. II n. 19. p. 177.* monuit, totum discursum de moralitate libidinis in Instit. Jurispr. Div. a §. 139. ad §. 172. plane esse mutandum, quia tum temporis neque scortationis, neque concubinitus justas definitiones tradiderit. Adeoque speramus, eandem humanitatem exhibitam in Dn. Thomasio, ac ea est, cum nos, contra Papicolas disputantes, distinguimus inter Lutherum priorem & posteriorem. Hac cautela observata, admonitio Dñ. Adversarii de moralitate internarum actionum superflua est, cum ex posterioribus Dn. Thomasio curis discere potuisset, quomodo tota hæc quæstio ex distinctione principiorum honesti & justii solide decidenda sit.

Ad §. XIII.

Quando vero Dn. Adversarius vult, evitacionem scortationis plane non esse pro fine concubinitus habendam, id nos nullo modo tangit, quippe qui nunquam abusus in concubinato frequentes excusare vel tueri volumus; quod ipsa verba Dn. Thomasio testantur, a Dn. Adversario citata quidem, sed nimis sophisticæ atque corrupte. Non enim ibi dicitur: *conjunctionem conjugalem ad tempus initam non mereri nomen conjugii*; sed expresse sermo est, de *conjunctione tantum ad tempus PROCREATÆ UNIUS SOBOLIS inita*. Quæso, ubi fides tua, ubi pudor, mi Domine Jægere?

Ad §. XIV.

Quis porro unquam, nisi sophista, affingat Dn. Thomasio, ac si exemplis concubinituum in dissertatione adductis probare voluerit licentiam concubinitus de Jure Naturæ? Si quis adeo stupidus sit, ut rationem adductorum exemplorum non capiat, verba saltem legat Dn. Thomasio, ipso introitu dissertat. posita, ubi deprehendet, non id eum agere voluisse, ut exemplis moralitatem evincat, quam supponit, nec demum probandam sibi sumsit; *saltem id ostendere voluisse, concubinitum nec ad fornicationis, nec ad stupri, nec adulterii genera, olim tam apud Hebræos quam apud Romanos pertinuisse &c. supra §. I. ubi integra verba adduxi.*

Et

Et hæc exempla maxime necessaria fuerunt, non ad demonstrandam jure Nat. licentiam, sed (1) ad formandum justum conceptum & definitionem concubinatus, ut ne scilicet ex ingenio saltem & inaniter, quod fere plurimus accidit, qui de Concubinato blaterant, fingatur definitio Concubinatus, nullibi gentium, nulloque seculo usitati. (2) ut historia tradatur hujus materiæ, primaque origo ostendatur, confusionis concubinatus cum scortatione & adulterio. Atque adeo inaniter putat Dn. Adversarius, *nullibi legi concubinatum a gentibus approbatum, quamvis usitatum; & alium plane concubinatum ab eo, quem nos defendimus, gentibus istis solemnem fuisse*; cum hæc omnia data opera in dissertatione Thomasiانا probata sint, cujus argumenta, dum *examinare* vult Dn. Adversarius, cur non profert? cur dissimulat? Forte ne inepta responsione imbecillitatem prodat? Sed eam satis jam ostendit, dum de Jure Romano ex comparatione & autoritate Rulpisiana potius, quam ex Legibus, a Dn. Thomasio indicatis, disputat; atque dum Demosthenis locus de moribus Græcis acumen judicii sui superat.

§. XIV.

Argumenta, quod attinet, Theologica contra Concubinatum, non *Ad §. XVI.* firmiori, ut cetera, fundamento nituntur, maximam etiam partem jam supra est ea responsum.

Ita quæ ex Genes. II, 23. seqq. opponuntur, jam §. VII. confutata sunt, nihilque restat monendum, quam incongrue iterum allegari Dn. Thomasio *Cautelas circa Præcogn. Jurispr. Ecclesiast.* ac si cum Dn. Adversario faciant, cum tamen apertissime contra eum pugnent, & in specie locum Genes. II, 23. tangant, ut mirari non satis possim hos impudentissimos mores disputandi.

Plane vero absolum esse, ex verbis institutionis divinæ Genes. II, 23. *Ad §. XVII.* seqq. velle demonstrare, omnes conjunctiones præter matrimonium justum prohiberi, nos etiam supra l. c. evicimus; nec video, qua ratione locus Apostoli ad Hebræos c. 13, 4. *honorabile conjugium esto, inter omnes scortatores autem & adulteros judicabit Deus, &c.* nobis opponatur; cum tamen omnes videant, negare nos ac pernegare, concubinatum sub scortatione comprehendere. Hoc enim illud ipsum est, de quo disputamus. Nec sufficit dixisse, *Stylo Sacra Scriptura omnem cohabitationem extra legitimum a Deo institutum matrimonium, nomine scortationis venire.* Probandum enim est, eum esse stylum Sacra Scripturæ, alias nemo tam facile crederet. Rationem enim, quæ ex verbis Adami Genes. II, 23. deducitur, plane non concludere, quoties non reposuimus?

Ad §. XVIII.

Pariter jam supra l. c. demonstratum est, locum Matth. XIX, 3. seqq. non posse aliter quam de justa uxore intelligi; cumque Dn. Adversarius in contrarium nihil præter verba ipsissima Dni. Abbatis Bergensis adducat, non opus est, ut actum agamus denuo. Ceterum miratur Dn. Cancellarius, *statui a Dn. Thomasio, secundarias uxores dimitti potuisse pro lubitu tempore data legis Mosaica de libello repudii, cum tamen evincere nequeat, eas tum Judeis in usu fuisse.* Sed mirari desinet, si verba Dn. Thomasi æqua lance ponderabit. Non enim negat, ullum omnino usum concubinatus fuisse tum temporis; Sed *variorem fuisse p. 15. lit. f.* inde concludit verosimile fieri, quod pauca exempla referantur, aut si quæ referantur, videantur continere aliquid irregularitatis. Interim ipsemet exempla adducit aliquot, inter quæ sane illud *Judicium XIX, 2.* satis clarum mihi videtur. Quid mirum ergo, si Dn. Thomasi ex frequentia divortiorum in justis matrimoniis, & quidem ex levisimis causis, concludit, pro lubitu dimissibiles fuisse concubinas, quanquam earum rarior aliquando fuerit usus.

Ad §. XIX.

Locum 1. Cor. VII, 9. 10, 11. quem nobis §. XIX. objicit ex interpretatione Dn. Abbatis Bergensis, quam ipse Dn. Cancellarius in fine hujus §. sequitur, ita intelligo: *Quod si non continent, matrimonium* (tanquam perfectius genus quod semper a Christianis appeti debet, ceteris paribus, non concubinatum) *ineunto. Melius namque est matrimonium* (nihil de concubinato additur) *inire, quam uri.* *Iis vero, qui in matrimonio* (non qui in concubinato) *sunt, precipio, non ego, sed Dominus, uxorem* (non concubinam) *a marito non separari.* *Si vero etiam separet se,* (Ergo non absolute prohibetur separatio etiam voluntaria, etiam in justo matrimonio) *maneat cælebs, aut marito reconcilietur.* *Maritum itidem uxorem* (non concubinam) *non dimittere.* Uno verbo, agitur hic de matrimonio primario, utpote perfectiori & digniori, quod Christianos semper decet ceteris paribus, h. e. circumstantiis temporis, status & conditionis aliud non suadentibus, præferre aliis generibus societatum conjugaliū. Nulla vero plane mentio hic fit concubinatus. Ceterum notari velim, ex ipso hoc textu probari posse, nequidem omnem solutionem voluntariam in justo matrimonio prohibitam esse. Quanto minus ergo illicita erit in concubinato?

Re-

Reliqua hoc §. contenta, cum supra jam confutata sint, repetere opus non est.

Quæ contra Concubinatum ex sacris literis exempla congeruntur, *Ad §. XX.* infirmissima sunt. De Lamecho ait scriptura, duas illum uxores habuisse, non concubinam. Pari ratione libidines hominum & alia crimina, non concubinatus, causæ fuerunt diluvii. Tertio: tolerasse Deum in Patriarchis Concubinatum, satis monstrat rem non illicitam fuisse; cum Sanctitas Divina ad peccata connivere sine maxima impietate dici nequit. Tolerare vero & connivere sunt eadem. Ceterum ratio istius conniventiae adducta, quod scilicet Patriarchæ ex ardentissimo desiderio accelerandi adventum Messie concubinas aluerint, etiamsi valde arrideat quibusdam Theologis; fateor tamen eam valde imbecilem & pene ridiculam mihi videri. Quid enim, an sunt facienda mala, ut inde eveniant bona? Sed quicquid hujus demum sit, sufficit Patriarchis frequentissimum fuisse Concubinatum, neque Deum unquam illum improbasse. Imo ex Genes. XVII, 18. 20. & XXI, 9-21. clarissime apparet, Deum ipsum Saram, ut primariam uxorem Abrahami, digniorem quidem habuisse, sed concubinatum tamen cum Hagare approbasse filioque Ismaeli benedixisse, & simul etiam præcepisse, ut dimitteret uxoris causâ Hagarem. Quid quæso clarius posset pro concubinato afferri? At si Deus tum temporis approbavit concubinatum, approbat sane omni tempore, nec hodie peccatum esse potest, quod olim Sanctitati divinæ non erat adversum.

Ex silentio igitur Legis Mosaicæ omnino recte argumentatur Dn. *Ad §. XXI.* Thomasius eam permisisse Concubinatum, ante illum frequentem licitumque. Tantum abest, ut *implicite* præcepto sexto prohibitus fuerit. Ante Reges vero in usu non fuisse, falso dicitur, ut jam supra demonstravimus. De libello repudii etiam supra ex Seldeno certiora attulimus.

Pœnam stupratarum ab Absolome concubinarum Davidis, 2. Sam. XVI, *Ad §. XXII.* 22. ob concubinatum ipsum a Deo permissum fuisse & 2. Sam. XII. 11. refellitur, ex quo loco apparet, malum hoc Davidi ob adulterium & homicidium in Uriam commissum, a Deo excitatum fuisse.

Nullibi vero legimus, pellicatum Davidis a Deo improbatum; sed potius ex facto Absolonis & ex pœna Dei 2. Sam. XII, 11. patet, Absolonem Davidi injuriam fecisse; quo ipso justum fuisse ejus concubinatum necesse est. Nec enim illi fit injuria, qui ne ipse quidem jus circa rem habet. De concubinis Salomonis *externis & gentilibus* verum est, in causa eas fuisse tragici ipsius in idololatriam lapsus. Hæc vero idololatria, non ipse concubinatus, in S. Scriptura reprehenditur; quod clarissime intelligitur ex 1. Reg. XI, 4. ubi hæc verba leguntur: *Factum est in primis circa tempus senectutis Salomonis, ut uxores ejus inclinaverint cor ejus post Deos alios, ita ut non fuerit cor ejus perfectum cum Jehova Deo suo, sicut cor Davidis.* Atqui vero David etiam quam plurimas habuit pellices, & tamen cor ejus fuit perfectum cum Deo suo. Addendum his rationibus Dn. Thomasi *p. 17. lit. h.* non diffiteri concubinatum cum ancillis sive concubinis religionis ethnicæ aut Judaismo nondum initiatis, Jure Mosaico illicitum fuisse.

Ad §. XXIII.

Quod §. 23. habetur, mera & confusio. Et primo quidem, qua ratione Calovius adducatur, & quid per *orthodoxos* suos, itemque per verba: *quicquid sit de Pontifice &c.* velit, ego sane non intelligo. Nec enim opus habent pseudorthodoxi nostri hac parte Pontificios ut accusent, eum utriusque videantur hic amicissime conspirare. Id scilicet probavit Dn. Thomasi, concubinatus & scortationis confusionem omnem a Clero Papali ortum trahere. Quare potius gratiam meretur iste Clerus apud nostrates, eandem confusionem mordicus defendentes. Porro cum Dn. Adversarius credat, pleraque exempla concubinatum de legitimis matrimoniis intelligenda esse; (quod quidem absque probatione gratis dicetur) quid opus est *testimoniis agnita turpitudinis?* quæ testimonia, si rationibus justis inniterentur, & talibus, quæ a Dn. Thomasio non jam essent exploræ, vel quæ a Dn. Adversario contra schediasma Halense defenderentur, digna forte haberemus attentione. Cum vero solum allegentur, vel, ut est verosimile, allegationes locorum ex schediasmate saltem Halensi descriptæ sint, nihil aliud reponimus, quam Dn. Adversarium responsionem nostram eodem loco invenire posse, ex quo textus Juris allegatos descripsit. Id quod etiam de textu Juris Canon. moneo, quem tamen Dn. Adversarium magis ad jocum crediderim adduxisse, quam ut probationis cujusdam loco sit; cum rationes adeo contineat absurdas, ut vix risum tenere queant, quotquot legunt.

Con-

Consentientes habere Dn. Adversarium plerosque vel omnes recentiores Theologos & JCtos, id quidem non opus erat monere, cum id jam ante eum Dn. Thomasio satis notum fuerit, neque dissertatione dissimulatum. Ad §. XXIV.

Sed cum in fine examinis de scandalo quædam adjiciat Dn. Adversarius, *Ad §. XXV.* monendus est, ut prius discat, quid sit scandalum, quam alios scandali *dari sive ultimum.* accuset. Nam si omnis veritas ex ea ratione supprimi debet, ut ne homines præjudiciis nugisque pseudorthodoxiæ immerfi scandalum accipiant; quid quæso hoc est aliud, quam arrogare sibi infallibilitatem, & in conscientias tyrannidem exercere, qua nihil magis dedecet Christianum. Optime vero Augustinus, quem Dn. Adversarius adducit: *In æternum*, ait, *STULTITIÆ* pœna luenda est, quem falsa opinio deceperit.

§. XV.

Ad Te jam accedo, Clarissime ZIROLDE, non quidem ut tecum *Recensetur* digladiet, sed ut gratuler de triumpho, quem canis ante victoriam. Egregie atq. *confutatus* sane agis, atque modo plane diverso a certis commilitonibus. Nam cum *tur scriptum* hi summum adhibeant studium, ut artificiose solvant nodum Gordium, tu *Germani-* exemplo Magni Alexandri, moræ impatiens, uno ictu discindis. *Erratis*, cum Dni. Zi-
inquis, *nec scitis scripturam, nec vim Dei.* Quæso autem, cur adeo erramus, *rolde.*
mi Doctor? *Quia*, respondes, *vos estis illi, qui non intelligunt scripturas.* Sed qui fit, ut tu intelligas solus cum tui similibus, nos ut cæci nihil videamus? *Malitia*, ais, *facit, ut scire non velitis, quæ nobis adversantur.* Ita ergo erramus, nos miseri, quia non intelligimus, & non intelligimus, quia errare volumus. En egregiam demonstrationem!

Poteras jam finire omnem disputationem. Si enim certum est, nos errare, quod tu quidem in limine statim tam egregio circulo demonstrasti, jam actum erat de nobis. Sed ut liberalitatem tuam ostenderes, addisti explicationem Verborum Genes. II, 24. *Et erunt duo in carnem unam*, atque ita disputas: *Matrimonium omnino tam generaliter*, (ut mysterium denotat) *quam specialiter*, (ut signum externum rerum divinarum) *sacramentum esse*, Protestantes omnes affirmant, specialissime saltem, ut eadem classe censeatur ac baptismus & cæna dominica, negant. Quocirca in schediasmate Halensi §. I, p. 3. valde peccatum est, (man hat sich gar sehr versündigt) quod ibi argumentetur Autor: *Quia Pontificii matrimonium pro Sacramento habent*,

SOLUM propterea concubinatum ab illis prohibitum fuisse. Sed cum Protestantes negent, matrimonium esse Sacramentum, concubinatum inter Christianos non solum tolerandum, sed & iterum introducendum esse. Ita enim, ais, expressa verba habent *ibid.* p. 64. §. 35. Hæc sunt verba tua, mi Zirolde, quibus impudentissimum calumniandi animum, malitiamque tuam prodere non erubescis. Ais, in schediasmate Halensi p. 3. asseri, *Concubinatum SOLUM* ex principio Papali de Sacramento matrimonii prohibitum esse. Ad-dis, *ibidem* p. 64. introductionem concubinationis suaderi. Ubi est tua frons, mi homo? Itane sufficit fucatis verbis, suspiriis, exclamationibusque ezelum pietatis ostentare, & omnem ipsa re exuere, non dicam pietatem, quæ nunquam in te fuit, sed humanitatem, quam violari gentiles quoque detestantur. Adducam verba Dn. Thomasi, ad quæ te refers. Pag. 3. ait: *Quod vero hodie concubinatus pro stupri, aut fornicationis, aut adulterii specie habetur, ejus origo debetur Juri Canonico, & NB. EX PARTE* hypothese Juris Pontificii, quod matrimonium sit Sacramentum. Et pag. seq. lit. d. addit: *Dico EX PARTE*; nam confusio ista concubinationis, cum stupro, scortatione, adulterio, haud dubie antiquior dogmate de Sacramento matrimonii. *Conf. interim de origine doctrine de 7. sacramentis Zigler. ad Lancel. l. 2. tit. 1. §. 2. p. 301. in fine.* Alter locus p. 64. §. 35. quo re introductio concubinationis suaderi dicitur, hic est: *Interest Juris Consulti, ut in questione an in Republica Christiana tolerari possit, aut iterum introduci debeat concubinatus unius cum una, rejectis insufficientibus rationibus, alias genuinas & evidentes substituatur; quales sunt, quæ p. 65. lit. e. indicantur, verbis, qua supra §. 1. integra descripsimus.*

Ceterum tota tua disputatio contra abusus concubinatum, vel contra concubinatum legitimo matrimonio superinductum, dirigitur; quo iterum stratagemate facillimum fuit in cautos decipere lectores. Quod vero ad tuum Abracadabra attinet, qua vocem Hebraicam *Isch & Ischab* Genes. II, 23. explicas per *fortem motionem ignearum & frugiferarum virium*, & quæ sunt alia hujusmodi obscurissima, ex quibus contra nos disputas, quæso quis ratione sana non destitutus, inanes istas nugas curet? Si hoc tibi est scripturas intelligere, tu confusionem Babylonicam inducis, atque tenebras pro luce venditas; quibus solus uti posses pro lubitu, sed si ex his argumen-

tis

tis contra nos pugnas, Andabatarum more agis, atque commiserationem potius, quam responsionem mereris.

Posses contradictionem tuam, qua sub finem ex Gerhardo statuis, in V. T. conjugium non fuisse Sacramentum, quod introitu affirmaveras; posses omnis status controversiæ mutationem, quæ a te committitur; posses denique nugas alias notare; Sed, ut initio dixi, non ut tecum pugnem, qui ubique impudentissimum sophistam agis, ad te accedo, sed ut gratuler de triumpho, quem tu quidem solus canis autem victoriam, quid? quod ante pugnam.

§. XVI.

Alia tecum mihi ratio ineunda est, sanctissime PETRE ENCRATI. *De S. Petri*
 TA, quandoquidem laudem omnino meretur studium tuum, conciliandi *Encratia E-*
 opiniones, ut tibi videntur, specie saltem diversas. Id solum optarem, ut qua *pistola que-*
 tu uteris ratione, finem assequeris, quod quidem vix est verosimile. *dam monen-*
 Supponis: *nullum esse discrimen inter concubinatum & iustum ma-*
rimonium, cum omne matrimonium tibi sit etiam dissolubile, &
in concubinato etiam adsit affectio maritalis, quatenus pro amore &
dilectione generali sumitur; dissolubilitatem tamen tam in matrimonio,
quam in concubinato esse contra perfectiorem indolem Christianismi. In eo
saltem differre matrimonium & concubinatum, quod illud effectibus civilibus sit
præditum, atque adeo dignius, hic iis destitutus. Atque hæc omnia credis,
 utramque partem adversariam facile concessuram, neque opus esse, ut invi-
 cem disputent. Ast vero, (I.) quod tu putas, ratione dissolubilitatis non
 differre matrimonium & concubinatum, in utroque tamen dissolubilita-
 tem perfectiori indoli Christianismi adversari, cum grano solis id accipien-
 dum est. Etiam si enim omnis solubilitas in matrimonio mala non sit, ea ta-
 men major est & laxior in concubinato; adeoque differunt saltem gradu,
 ita ut matrimonii solutione de Jure Civili graviores causæ omnino requi-
 rantur, cum in concubinato leviores, imo levissimæ, sufficiant. Ibi etiam so-
 lennitates & judicialis sententia accedere debent, hic ad beneplacitum
 mariti fit dimissio. Porro etiam si Dominus Thomasius ultro fateatur
 in Fundament. Jure Nat. & G. dimissionem frequentiore, & quæ
 fit ob quasvis levissimas causas, indicium esse vagi animi, gravemque
 virum non decere; cavendum tamen est, ne confundantur principia
 honesti

honesti & decori, cum principiis justis, cum ejusmodi dimissio concubinæ sæpe contra decorum & honestatem fieri queat, nunquam tamen justitiam lædat, cum jura permittant in concubinato omnem dimissionem pro lubitu. Interim perfectior indoles Christianismi quandoque exigit, ut juri stricto lenitas & mansuetudo præferatur, quod cujuslibet conscientia relinquendum est. His ita præmonitis dubito (2.) an Dn. Abbas ista omnia concessurus sit, cum tota ejus disputatio monstret, eum impugnare omnem omnino dimissibilitatem, nec ullum admittere velle genus matrimonii aliud, quam quod insolubile, perpetuum, & æquale sit. Ut inde videas, mi Encratita, tuis mediis conciliationem non fieri, neque in speciem saltem pugnari: Quanquam, cum tu in plerisque nobiscum consentias, eo ipso videaris concedere, Dn. Abbati rationes sufficientes non esse, ut dissentiat, quod & nos supra demonstravimus. Tantum igitur abest (3.) dedisse Dn. Thomasi præter mentem dissertatione sua occasionem, ut notarentur duæ diversitatis notæ inter matrimonium & concubinatum, difficiens affectio maritalis & insolubilitas. Tu enim ipse, siquidem a contradictionibus liber esse cupis, concedis, affectionem maritalem, quatenus pro communicatione dignitatis mariti civilis sumitur, a concubinato recte abesse; concedis etiam §. XVI. n. 8. solubilitate aliquam esse differentiam matrimonii & concubinatus. Sed ut verum fatear, videris ipse tibi non in omnibus constare; & quam optime fecisti, quod illustrationem dissertationis Illustris Dn. Thomasi, de qua §. XIX. mentionem facis, omiseris, cum fortasse rem omnibus clarissimam obscuram reddidisses. Interim laudandus omnino est conatus tuus, atque dolendum, illo exoptatum finem, ut est verosimile, te vix consecuturum esse.

